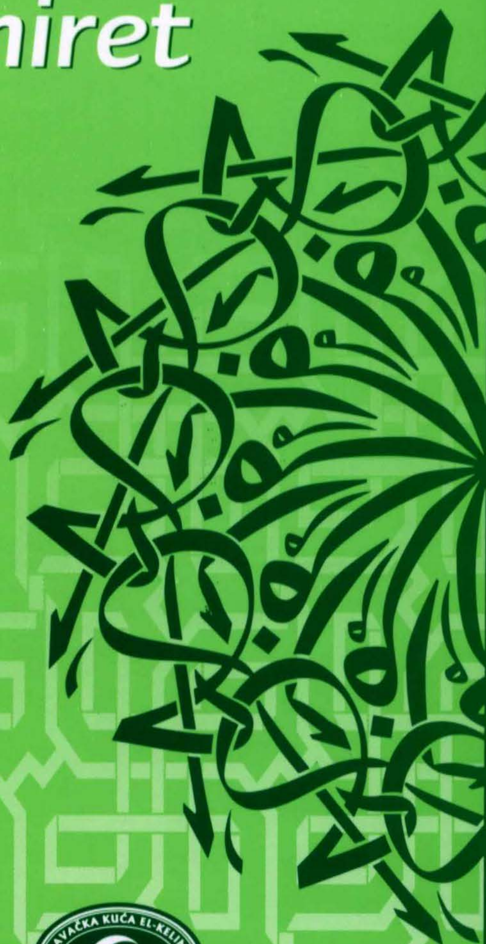
Ahmed Ferid

34

Ne zaboravi smrt, kabur i Ahiret

Ahmed Ferid

Ne zaboravi smrt, kabur i Ahiret

Prijevod

Hasan Popara

Ahmed Ferid

Ne zaboravi smrt, kabur i Ahiret

Novi Pazar, 2008.

SJEĆANJE NA SMRT[1]

Hvala Allahu koji je sa smrću polomio vratove tiranima, smrvio leđa kraljevima i iznevjerio nade carevima, čija srca nisu htjela da čuju za smrt, sve dok im se nije obistinila prijetnja i dok nisu vraćeni u ono što su nekada bili, pa tako prenešeni iz palača u grobove, sa svjetla počivališta u tminu grobova, sa zabava sa konkubinama i dječacima u borbu sa crvima i gusjenicama, sa sofri uživanja u svakojakim jelima i pićima na raspadanje u zemlji, sa zabava u društvu u divljinu samoće i iz mehkih postelja na poprište stradanja.

Šta misliš, jesu li mogli od smrti pobjeći, u kakvu se tvrđavu od nje skloniti, silom se od nje odbraniti, iza kakva se zastora od nje sakriti ili čime drugim zaštititi? Pogledaj dobro: *Da li ijednog od njih vidiš i da li najslabiji glas njihov čuješ?* (Merjem, 98)

Neka je slavljen Allah, Jedini koji ima moć da svakoga savlada i nadvlada, Jedini koji je za Sebe odabrao vječnost, a sva stvorenja Svoja potčinio i osudio na nestanak, koji je bogobo-

---

[1] إحياء علوم الدين – معارج القبول – موارد الظمآن – مختصر التذكرة.

jaznima smrt dao kao spas i rok za sastanak, a nesretnicima tijesni grob kao tamnicu sve do Sudnjeg dana.

Njegove su blagodati sve što postoji, Njegova je odmazda nezaustavljiva, Njegova je slava na nebesima i na Zemlji i Njegova je hvala i na ovom i na Onom svijetu. Neka je blagoslov i mir na Muhammeda, koji je pokazao otvorena čuda i nepobitne znakove, zatim na njegovu porodicu i sve njegove drugove! Neka ih Allah, sviju, mnogo i mnogo blagoslovi!

Zato onome kome je smrt stradalište, zemlja postelja, crv prijatelj, Munkir i Nekir drugovi, grob stanište, utroba zemlje prebivalište, Sudnji dan sastanak, a Džennet ili Džehennem pojilište, nema ništa preče nego da o tome razmišlja i da se za to priprema.

Pohvalnost sjećanja na smrt

Znaj da će srce onoga ko se prepusti ovome svijetu, posveti njegovim varkama i preda strastima, sigurno, zaboraviti da se prisjeća smrti, a kada se na nju podsjeti, pokazati prezrenost prema njoj, okrenuti se i pobjeći. To su oni za koje je Uzvišeni Allah rekao: *Reci: "Smrt od koje bježite doista će vas stići. Zatim ćete Onome koji poznaje i vidljivi i nevidljivi svijet vraćeni biti i*

On će vas o onom što ste radili obavijestiti." (El-Džumu'a, 8)

Ljudi se u pogledu sjećanja na smrt dijele na tri vrste:

a) one koji su se prepustili ovom svijetu,

b) one koji se tek kaju i

c) one koji su već spoznali smisao smrti.

a) Oni koji su se prepustili ovom svijetu smrti se gotovo nikako i ne sjećaju, a kada se je i sjete, sjete se samo radi žaljenja za ovim svijetom i kada je treba grditi. Ovakve ljude sjećanje na smrt samo još više udaljava od Allaha.

b) Oni koji se kaju, često se sjećaju smrti, kako bi u srcu pobudili strah i bojazan, koji opet kao takvi doprinose da čovjekovo pokajanje bude potpuno. Takve osobe, možda ponekad i preziru smrt, bojeći se da ih ne iznenadi prije nego se potpuno pokaju i za nju pripreme, s tim što im se prezir smrti ne uzima za zlo.

Oni podsjećaju na onoga ko voli da se pripremi za sastanak sa voljenim, makar na sastanak sa njim malo i zakasnio. Znakovi ovakvih pokajnika su da su uvijek spremni za sastanak i da ničim više nego tim nisu preokupirani. U suprotnom, ne spadaju u ovu vrstu, već u one koji su se prepustili ovom svijetu.

c) Što se, pak, tiče onih koji su već spoznali smisao smrti, njima smrt nikada ne silazi sa uma i u svako doba su spremni za susret sa Voljenim. Takvi su se, obično, umorili čekajući na smrt i priželjkuju da im ona što prije dođe, kako bi se, jednom zauvijek, oslobodili društva neposlušnih na ovom svijetu i preselili u susjedstvo Gospodara svjetova.

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Sjećajte se što više Onoga koji prekida naslađivanja!"[2] tj. zadavljujte naslađivanja ovog svijeta zalogajima sjećanja na smrt kako biste se lakše oslobodili oslanjanja na njega i usredsredili sjećanje na Uzvišenog Allaha!

Od Ibn Omera, r.a., se prenosi da je rekao: "Došao sam Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., kao deseti u grupi, pa je jedan Ensarija upitao: 'Allahov Poslaniče, ko je od ljudi najbistriji i najplemenitiji čovjek?' - pa mu je rekao: 'Onaj ko se od njih najčešće prisjeća smrti i ko je za nju

---

[2] رواه الترمذى (٩/ ١٨٧) الزهد و قال: هذا حديث حسن غريب ، و النسائى (٤/ ٤) الجنائز ، و ابن ماجة (٤٢٥٨) الزهد، و الحاكم (٤/ ٣٢١) الرقاق و قال: صحيح على شرط مسلم و لم يخرجاه و وافقه الذهبى و صححه الألبانى بشواهده .

najspremniji. To su najbistriji ljudi, jer stiču čast ovog i počast onog svijeta."[3]

Na drugoj strani, Allah je smrt dao kao najveće iskušenje i nazvao ju nesrećom (المصيبة): ... *pa vas pogodi nesreća smrti.* (El-Ma'ide, 106) jer ona predstavlja promjenu stanja i preseljenje iz jedne kuće u drugu, a to doista i jeste velika nedaća. Još gore od toga je zanemariti je i o njoj uopće ne misliti, ne spominjati je i za nju se sa dobrim djelima ne pripremati. Svi se slažu da je smrt sama po sebi pouka za svakoga ko iole ozbiljno razmišlja i ima imalo zdrave pameti.

U djelu مختصر التذكرة stoji: "Braćo, znajte da surovo srce, s Božijom pomoći, omekšavaju: posjećivanje grobova, prisustvo vazovima, druženje s dobrim ljudima, slušanje kazivanja o čestitim robovima i pobožnim ljudima iz ranijih generacija i posebno, sjećanje na smrt, koja prekida uživanje u blagodatima na ovom svijetu, nakon lagodna života, rastavlja družine i nakon ponosa sa roditeljima, djecu ostavlja siročadima."

U koristi od sjećanja na smrt, također, spada: odvraćanje čovjeka od grijeha, prestanak radovanja ovom svijetu i lakše podnošenje nedaća. Zamisli brate, onoga ko je bio spreman na izvršenje

[3] رواه ابن ماجة (٤٢٥٩) الزهد و قال العراقى: رواه ابن ماجة مختصرا و ابن ابى الدنيا بسند جيد، و حسنه الألبانى لطرقه فى الصحيحه رقم . ١٣٨٥

i takvih grijeha, kao što je ubistvo, pa se promijeni do te mjere da više nema motiva za griješenje, niti za osvrtanje na blagodati, ukrase i prohtjeve ovog svijeta, uz istovremenu spremnost da lakše podnosi sve vrste nedaća koje ga mogu zadesiti! Kakve li razlike između njega i onoga ko se nada u dug život i radi potpuno suprotno!

U stvari koje omekšavaju srce i otupljuju njegovu surovost, svakako spada i posjeta bolesnika na samrti, jer se iz njihovih muka, patnji i borbe prilikom rastavljanja sa dušom, može izvući životna pouka, budući da svakoga uskoro čeka ista sudbina. Ukratko, onaj ko iz smrti drugog za sebe ne izvuče nikakvu pouku, taj je toliko ogrezao da mu nikakav savjet ne može pomoći.

El-Hasan je rekao: "Ništavnost ovog svijeta ne razotkriva ništa toliko kao smrt. Nikome ko ima imalo zdrava razuma, ona ne ostavlja nikakva prostora da se ovom svijetu raduje. Kada god se rob sjeti smrti, u njegovim očima ovaj svijet i sve što je na njemu postanu bezvrijedni."

Ibn el-Muti' je jednoga dana pogledao u svoju kuću pa mu se dopala. Zatim je zaplakao i rekao: "Tako mi Allaha, da nije smrti ja bih ti se radovao. Da nije tjeskobe grobova, radovali bi se ovom svijetu."

Omer b. Abdulaziz je rekao: "Zar ne vidite da

svaki dan nekoga dočekujete, spremate i ispraćate na putu ka Uzvišenom Allahu i da svaki dan nekoga stavljate u zemlju, zatrpavate i odvajate od prijatelja i imetka?"

Smisao smrti

Znaj da mnogi ljudi o smrti imaju pogrešno mišljenje! Jedni misle da je smrt čovjekov kraj zauvijek, da poslije nje nema proživljenja niti bilo kakve nagrade ili kazne.

Drugi misle da umrli ne uživa nagradu za svoja dobra djela niti iskušava kaznu za svoja nedjela.

Treći misle da duša ostaje i nastavlja da i dalje živi, a da tijelo propada, raspada se u zemlji i da više nikada neće biti proživljeno.

Sva ova mišljenja su pogrešna i odudaraju od istine. Naprotiv, zdrava pamet nalaže, a brojni kur'anski ajeti i islamska tradicija potvrđuju da smrt nije ništa drugo do promjena stanja, te da duša nastavlja živjeti i poslije odvajanja od tijela, bilo da se kažnjava u Džehennemu ili uživa u Džennetu. Grob, također, može biti ili jedan od džennetskih vrtova, ili jedna od džehennemskih provalija.

Smrt je promjena stanja u dva pogleda

1. Smrt čovjeka lišava njegovih očiju, ušiju, ruku, nogu, jezika i svih drugih organa. Ona ga lišava porodice, roditelja, rođaka i ostalih prijatelja i poznanika. Ona ga, također, lišava njegovih konja, stoke, sluga, kuća, imanja, i drugih vidova bogatstva. Nema razlike u tome da li čovjek ostaje bez ovih stvari, ili ove stvari ostaju bez čovjeka. U svakom slučaju rastanak je gorak i bolan.

Ponekada se desi da čovjek ostane bez imetka tako što mu se pokrade, a ponekada da imetak ostane bez vlasnika tako što čovjek umre. I u jednom i u drugom slučaju, bol za rastankom je žestok. U svakom slučaju, smrt znači čovjekovo otrgnuće od njegova imetka i njegovo preseljenje na drugi svijet, koji je drugačiji od ovog.

Ukoliko čovjek na ovom svijetu ima nešto što mu je drago, što mu je prionulo za srce ili nešto čime se ponosi, teško će mu se biti rastati i sa smrću ga napustiti.

Ukoliko se, pak, na ovom svijetu, čovjek raduje samo spominjanju Allaha i uživa u druženju sa Njim, njegovo uživanje i sreća, poslije smrti, biće neizmjerni, jer između njega i Voljenog neće više biti nikakvih zapreka kao na ovom svijetu, a sve žurbe za svakodnevnim

poslovima na ovome svijetu su neka vrsta zapreka. Ovo je jedna vrsta razlika između stanja smrti i stanja života.

2. Smrt čovjeku otkriva i pokazuje ono što je u životu na ovom svijetu bilo pokriveno i nepoznato, slično kao što su budnome neke stvari na ovom svijetu bile poznate, za razliku od onoga ko spava.

Drugim riječima, ljudi su u snu, pa se probude tek kada umru. Prvo što će čovjeku biti otkriveno su koristi od njegovih dobrih djela i štete od njegovih loših djela, tako da će zbog svojih loših djela zažaliti. Vjerniku će se, odmah nakon smrti, ukazati širina onog svijeta u odnosu na ovaj i učiniti, kao da je na ovom svijetu bio zatvorenik i da je sa smrću, iz tijesne i mračne zatvorske ćelije, na otvorena vrata, izašao u prostranu i nepreglednu bašču punu svakojakih plodova, drveća, ptica i zelenila, tako da više nikada neće poželjeti da se vrati u mrak zatvorske ćelije.

TRI NEDAĆE SMRTI

Smrt je nesreća i kao takva je opisana u riječima Uzvišenog: ... *pa vas pogodi nesreća smrti.* (El-Ma'ide, 106). Nesreća smrti sa sobom nosi sljedeće tri nedaće:

1. Smrtnu agoniju,

2. Susret i viđenje sa melekom ili melekima smrti i

3. Strah od lošeg svršetka i nagovještaj griješnicima patnje u vatri.

1. Smrtna agonija

Da jadnog čovjeka ne čeka nikakva druga nesreća, kazna, prijetnja i strah, do smrtne agonije, i ona bi mu sama bila dovoljna pa da mu zagorča život, pomuti radost i natjera ga da se okani nemara i zaborava, s jedne, i da se preda razmišljanju o sebi, svome kraju i pripremi za smrt, sa druge strane, jer smrt je, kao što kaže poslovica "tvoja nesreća u tuđoj ruci, za koju nikada ne znaš kada će se na tebe sručiti."

Začuđujuće je da bi čovjeku bilo pokvareno uživanje i zagorčan život, kada bi bio siguran da će, dok se provodi i sa društvom uživa, upasti vojnik i izudarati ga drvenom palicom, a da ga, istovremeno, dok to isto čini, ni najmanje nije strah da ne upadne Melek smrti i da sa sobom ne donese agoniju i gorčinu smrti, tim prije što su smrtne muke teže i od udarca sabljom, i rezanja testerom i prženja usijanim željezom.

Osim toga, ako su udarci sablje po tijelu toliko bolni, samo zbog toga što u njemu još kuca duša, može se pretpostaviti koliko samo boli,

kada se sama duša muči. To što, sve dok je tijelo izloženo udarcima i mučenju, čovjek pomaže i viče, ne znači ništa drugo do da u njegovu srcu i jeziku ima još snage i života. Kakav li je tek bol od smrtnih muka od kojih čovjek izgubi glas i snagu do te mjere da ne može ni pomagati ni vikati?!

Bolovi od smrtnih muka su toliko žestoki da zahvaćaju svaku poru tijela i potpuno oduzimaju svaku snagu, ne ostavljajući od nje ni toliko da čovjek može zvati u pomoć. Smrtni bolovi bili bi neizdrživi i kada bi zahvatili samo jedan nerv, a ne cijelo tijelo. Šta tek misliš kakvi su bolovi koji ne zahvaćaju samo tijelo, nego i dušu?! Šta misliš kakvi su bolovi od kojih svaki dio tijela, jedan za drugim, umire i počinje se hladiti, prvo stopala, pa potkoljenice, pa bedra itd., sve dok se ne ugasi i posljednji znak života.

Svaki dio čovjekova tijela ima svoju smrt i svoje patnje, jednu iza druge, dok smrt ne dođe do grkljana, a kada dođe do grkljana prekida se obaziranje na ovaj svijet i kontakt sa onima koji na njemu ostaju. U tom momentu se zatvaraju vrata pokajanja, a nastupaju kajanje i patnje.

U tom smislu, Mudžahid kaže da se riječi Uzvišenog: *Uzaludno je pokajanje onih koji čine hrđava djela, a koji, kada se nekom od njih približi smrt, govore: "Sad se doista kajem!"* (En-Nisa, 18)

odnose na momenat kada se ugledaju izaslanici (tj. meleki smrti). Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Čovjekovo pokajanje se prima sve dok mu duša ne dođe do grkljana."[4]

Žestina Vjerovjesnikove, s.a.v.s., smrti

Od 'Aiše, r.a., se prenosi da je rekla: "Na samrti je ispred Allahova Poslanika, s.a.v.s., stajala kofa - ili je rekla posuda - sa vodom, pa je u nju zamakao svoju blagoslovljenu ruku, njome se potirao po licu i govorio: 'Nema boga, osim Allaha! Doista je smrt žestoka agonija!' Zatim je Poslanik, s.a.v.s., uspravio svoju ruku i počeo govoriti: 'U društvo najuzvišenijih drugova!' sve dok nije ispustio dušu i dok mu ruka nije klonula."[5]

Od nje se, također, prenosi da je rekla: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., mi je umro u naručju, pa nakon Poslanikove, s.a.v.s., smrtne agonije, ne prezirem više ničiju."[6]

2. Susret i viđenje sa melekom ili melekima smrti

Ova vrsta nedaće tiče se neposlušnih griješnika i nje će pravi vjernici biti pošteđeni. Sam

4 تقدم تخريجه هامش (١٩١)

5 رواه البخاري (٨/ ١٤٤) المغازي.

6 رواه البخاري (٨/ ١٤٠) المغازي.

čin umrtvljenja i uzimanja duše, na nekim mjestima u Kur'anu se pripisuje Uzvišenom Allahu, kao što je slučaj sa sljedećim ajetom: *Allah uzima duše u času njihove smrti.* (Ez-Zumer, 42), na drugim mjestima Meleku smrti, kao što je slučaj sa sljedećim ajetom: *Reci: "Melek smrti, koji vam je zato određen, duše će vam uzeti, a poslije ćete se Gospodaru svome vratiti."* (Es-Sedžde, 11), a na trećem mjestu pomoćnicima Meleka smrti, kao što stoji u sljedećem ajetu: *Izaslanici mu Naši, bez oklijevanja, dušu uzmu.* (El-En'am, 61) Ipak, u krajnjem slučaju, svaku smrt daje Allah.

O tome kako nastupa smrt, el-Kelbi kaže: "Prvo Melek smrti uzme dušu, pa je tek onda, ako se radi o vjerniku, predaje melekima milosti (ملائكة الرحمة), a ako se radi o nevjerniku, melekima kazne (ملائكة العذاب)."

Imami Ahmed od El-Beraa ibn Aziba, r.a., navodi da je rekao: "Zajedno sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., otišli smo na dženazu jednom Ensariji i došli do groba. Kada je umrli zakopan, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je sjeo, pa smo i mi oko njega posjedali. Izgledali smo potišteno, kao da nam je na glavama ptica.

On je (tj. Poslanik) u svojoj ruci držao šipku kojom je čeprkao po zemlji. Zatim je podigao glavu i rekao: 'Zamolite Allaha, dva ili tri puta, da

vas sačuva od kaburske patnje!' Zatim je rekao: 'Kada se robu vjerniku približi rastanak sa ovim svijetom i otvori put za Onaj svijet, sa neba se spuste meleki, bijelih lica poput sunca, noseći sa sobom za njega džennetske ćefine i balzam, i sjednu nadomak njegova vida. Zatim dođe Melek smrti, sjedne pored njegove glave i pozove: 'O, smirena dušo, iziđi (iz tijela) i uđi u Allahov oprost i zadovoljstvo! - pa počne izlaziti, cureći poput kapi na otvoru mješine za vodu. Zatim je uzme, a kada je uzme, ni koliko je treptaj oka ne ostave je u njegovoj ruci, dok je ne uzmu i ne stave u te ćefine i taj balzam, a kada je stave, iz nje iziđe prijatan miris, poput najljepšeg mirisa mošusa na cijeloj Zemlji. Zatim se sa njom počnu dizati.

Kada tako sa njom naiđu, ne prođu ni pored jedne grupe meleka, a da ne upitaju: 'Kakav je ovo lijep miris?' - pa im odgovore: 'Miris toga i toga', prozivajući ga najljepšim imenima kojima su ga zvali dok je bio na ovom svijetu. I tako sve, dok ne dođu do nama najbližeg neba, gdje zatraže da mu se otvore vrata, pa se otvore.

Odatle ga od jednog do drugog neba ispraćaju najodabraniji stanovnici, sve dok tako ne dođe do sedmog neba, gdje Uzvišeni Allah rekne: 'Zapišite Knjigu Moga roba u Illijjun, i vra-

tite ga u zemlju, jer Ja sam ih od nje stvorio, u nju ću ih vratiti, i iz nje ću ih ponovo izvesti.' On (Poslanik) je dalje rekao: "Pa će mu se duša ponovo vratiti. Zatim će mu doći dva meleka i upitati ga: 'Ko je tvoj Gospodar?' - pa će odgovoriti: 'Moj Gospodar je Allah.'

Zatim će ga upitati: 'Koja je tvoja vjera?' - pa će odgovoriti: 'Moja vjera je Islam.' Zatim će ga upitati: 'Ko je ovaj čovjek koji vam je poslan?' - pa će odgovoriti: 'On je Allahov Poslanik, s.a.v.s.' Zatim će ga upitati: 'Šta je tvoje znanje?' - pa će odgovoriti: 'Čitao sam Knjigu Uzvišenog Allaha, pa sam povjerovao i potvrdio da je tačno (sve što u njoj piše).'

Zatim će sa neba glas povikati: 'Istinu je rekao Moj rob, pa mu prostrite prostirku u Džennetu, obucite mu džennetsku odjeću i otvorite mu džennetsku kapiju, pa će do njega doprijeti zadah i miris iz Dženneta i proširiti mu se kabur dokle god mu pogled doseže." On (tj. Poslanik) je nadalje rekao: "Zatim će mu doći jedan čovjek lijepa lica, u lijepoj odjeći i sa ugodnim mirisom i reći mu: 'Donosim ti radosnu vijest; ovo je onaj dan koji ti je obećavan.' - pa će ga upitati: 'Ko si ti? Tvoje lice najavljuje samo dobro!' Na to će mu odgovoriti: 'Ja sam tvoje dobro djelo.'- pa će na to povikati: 'Gospodaru,

požuri sa Sudnjim danom! Gospodaru, požuri sa Sudnjim danom!"

On (Poslanik) je zatim rekao: "Kada se robu nevjerniku približi rastanak sa ovim svijetom i otvori put za Onaj svijet, sa neba se spuste meleki crnih lica, noseći sa sobom kostrijetno sukno, i sjednu nadomak njegova vida. Zatim dođe Melek smrti, sjedne pored njegove glave i pozove: 'O, zla dušo, iziđi (iz tijela) i uđi u Allahovu srdžbu i gnjev!" On (Poslanik) je, nadalje, rekao: "Zatim se ona po tijelu raziđe, pa je počne čupati kao što se čupa trn iz mokre vune. Zatim je uzme, a kada je uzme, ni koliko je treptaj oka ne ostave u njegovoj ruci, dok je ne stave u to kostrijetno sukno. Tada iz nje izađe odvratan smrad kao od najpokvarenije lešine na cijeloj Zemlji. Zatim se sa njom počnu dizati.

Kada tako sa njom naiđu, ne prođu ni pored jedne skupine meleka, a da ne upitaju: 'Kakav je ovo odvratni smrad?' - pa im odgovore: 'Smrad toga i toga', prozivajući ga najružnijim imenima kojima su ga zvali dok je bio na ovom svijetu, i tako sve dok sa njom ne dođu do nama najbližeg neba, gdje zatraže da se otvore vrata, pa se ne otvore."

Zatim je Allahov Poslanik, s.a.v.s., izgovorio riječi Uzvišenog: *Kapije nebeske neće se otvori-*

ti, i prije će debelo uže kroz iglene uši proći nego što će oni u Džennet ući. (El-A'raf, 40). Zatim će Uzvišeni Allah reći: "Zapišite knjigu njegovu u Sidždžinu na dnu Zemlje!" Zatim će njegova duša odatle biti bačena. Potom je on (Poslanik) citirao: *A onaj ko bude smatrao da Allahu ima iko ravan - biće kao onaj koji je s neba pao i koga su ptice razgrabile, ili kao onaj kojeg je vjetar u daleki predio odnio.* (El-Hadždž, 31)

Zatim će se duša njegova ponovo u njegovo tijelo vratiti. Zatim će mu doći dva meleka, sjesti pored njega i upitati ga: "Ko je tvoj Gospodar?" - pa će reći: "Ha! Ha! Ne znam!" Zatim će ga upitati: "Koja je tvoja vjera?" - pa će reći: "Ha! Ha! Ne znam!" Zatim će ga upitati: "Ko je ovaj čovjek koji vam je poslan?" - pa se neće moći sjetiti njegova imena, te će mu biti rečeno: "Muhammed" - pa će, opet, reći: "Ha! Ha! Ne znam!" Zatim će sa neba neki glas povikati: "Laže Moj rob, pa mu prostrite prostirku od vatre i otvorite mu vrata Džehennema! Pa će do njega dospjeti vrućina i užarenost vatre, a grob mu se još više stijesniti, da će mu se rebra saplesti. Zatim će mu doći jedan čovjek u ružnoj odjeći i sa ružnim zadahom i reći mu: "Donosim ti zlu vijest: 'Ovo je onaj dan kojim ti je prijećeno."- pa će ga upitati: "Ko si ti? Tvoje lice najavljuje samo zlo." Na to će mu odgovoriti:

"Ja sam tvoje zlo djelo." - pa će reći: "Gospodaru, ne uspostavljaj Sudnji dan!"

U kazivanju o vjerniku on je još dodao: "... a kada iziđe njegova duša, blagoslovi ga svaki melek između neba i Zemlje i svaki melek na nebu, pootvaraju mu se nebeske kapije i čuvari svih kapija mole Uzvišenog Allaha da se njegova duša popne prije njih."

U kazivanju o nevjerniku je, također, dodao: "Zatim će mu biti poslan jedan slijep, gluh i nijem (čovjek) sa željeznom polugom u ruci; kada bi njom udario o brdo zdrobio bi ga u prašinu, pa će ga njome udarati dok ne postane prašina. Zatim će ga Uzvišeni Allah ponovo vratiti kao što je bio, pa će ga ovaj ponovo početi udarati, od čega će pomagati i vikati toliko da će ga svako, osim ljudi i džina, čuti."

El-Bera kaže: "Zatim će mu se otvoriti vrata Džehennema i pripremiti postelja od vatre."[7]

3. Strah od lošeg svršetka i nagovještaj griješnicima patnje u vatri

Strah od lošeg svršetka kida srca onima koji znaju šta to znači. To je jedna od velikih nesre-

---

[7] رواه أبو داود (٣١٩٦) الجنائز مختصرا ، (٤٧٢٧) السنة ، و الحاكم (١/ ٣٧، ٣٨) الايمان و قال: صحيح على شرط الشيخين ، و أحمد (٤/ ٢٨٧، ٢٨٨) و صححه ألألبانى على شرط الشيخين.

ća smrtne agonije, jer tada će ljudi preživljavati svu gorčinu smrti, nakon što su prethodno izgubili svaku vrstu snage i predali se rastanku sa dušom. Međutim, njihove duše neće izići dok od Meleka smrti ne čuju jednu od dvije najave: ili, "Teško tebi od Vatre, Allahov neprijatelju!" ili "Raduj se Džennetu, Allahov prijatelju!"

To je ono čega se boje pametni!

Pripovijeda se da je Huzejfe b. el-Jeman, r.a., na svojoj samrti, rekao Ibn Mes'udu, r.a.: "Ustani i pogledaj koje je doba!" - pa je Ibn Mes'ud ustao, a zatim, vrativši se, rekao: "Izašlo je Sunce" - na što je Huzejfa rekao: "Utječem se Allahu od jutra da me ne izruči vatri."

Priča se da se Ebu Hurejre na samrti rasplakao i rekao: "Tako mi Allaha, ne plačem iz žalosti za ovim svijetom, niti od tuge što se sa vama rastajem, već zato što iščekujem kakva će mi od moga Gospodara najava doći: za Džennet ili za Džehennem."

Buharija i Muslim u svojim Sahih zbirkama, od Ubade b. es-Samita, bilježe hadis koji potvrđuje da vjerniku, kada mu dođe smrtni čas, budu najavljeni Allahovo zadovoljstvo i počasti koje ga čekaju, a nevjerniku Allahova kazna i mučenje.[8]

---

[8] رواه البخارى (١١/ ٣٥٧) الرقاق ، و مسلم (١٧/ ٩) الذكر و الدعاء ، و النسائى (٤/ ١٠) الجنائز.

Od Allahova Poslanika, s.a.v.s., se također, prenosi da je rekao: "Ko priželjkuje susret sa Allahom i Allah priželjkuje susret sa njim. Kome nije drag susret sa Allahom, ni Allahu nije drag susret sa njim. Na to su rekli: " Nikome od nas nije draga smrt." - pa je rekao: " Ne radi se o tome (na što mislite), već o tome da, kada Allah raspirši strah od onoga što ga čeka, vjernik zaželi susret sa Allahom, pa i Allah zaželi susret sa njim."[9]

U tom smislu Uzvišeni Allah veli:

Onima koji govore: "Gospodar naš je Allah"- pa poslije ostanu pri tome - dolaze meleki: "Ne bojte se i ne žalostite se, i radujte se Džennetu koji vam je obećan. Mi smo zaštitnici vaši u životu i na ovom svijetu, a i na onom; u njemu ćete imati sve ono što duše vaše zažele, i što god zatražite - imaćete, bićete počašćeni od Onoga koji prašta i koji je Milostiv." (Fussilet, 30-32)

Šta je pohvalno činiti na samrti?

Znaj da je poželjno da onaj ko je na samrti bude, koliko god može više, smiren i priseban, da jezikom izgovara riječi kelimei-šehadeta, da se nada dobru i da o Uzvišenom Allahu ima lijepo mišljenje.

---

9 رواه البخاری (۱۱/ ۳۵۷) الرقاق ، و مسلم (۱۷/ ۹) الذكر و الدعاء، و الترمذی (٤/ ۲۸۷) الجنائز ، و النسائی (٤/ ۹، ۱۰) الجنائز.

Smirenost je poželjna zato što će se susresti sa melekima milosti koji su zaduženi da mu uzmu dušu i obraduju ga Džennetom. Uzvišeni Allah veli: *One kojima će meleki duše uzeti - a oni čisti, i kojima će govoriti: "Mir vama! Uđite u Džennet zbog onoga što ste činili!"* (En-Nahl, 32)

O razvratnicima i nevjernicima Uzvišeni, pak, veli: A da si samo vidio kad su meleki nevjernicima duše uzimali i po licima ih njihovim i straga udarali: "Iskusite patnju u ognju!" (El-Enfal, 50). O nevjernicima Uzvišeni Allah, također, veli: A da ti je vidjeti nevjernike u smrtnim mukama, kada meleki budu ispružili ruke svoje prema njima! (El-En'am, 93) Učenjaci tefsira kažu da riječi Uzvišenog "باسطوا أيديهم " / " ispružili ruke svoje" znače ispružili radi kazne i stavljanja okova na njih.

Kada nevjernicima bude saopćeno da će u Vatru i da ih čeka Allahov gnjev, duše im u tijelima popucaju, pa ih meleki počnu udarati po licima i straga, govoreći im: *"Izvadite svoje duše!"* (El-En'am, 93). Utječemo se Allahu od takvog stanja!

Što se tiče jezika, lijepo je da čovjek na samrti njime što više izgovara riječi kelimei-šehadeta, tim prije što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Onaj kod koga posljednje riječi budu: "لا اله الا الله"/ "Nema boga osim Allaha!", ući će

u Džennet."[10] To je lijep znak da je umrli lijepo okončao život i da će u Džennet. U takve se ubrajaju i oni koji se budu slično držali, kao npr. ko poslije kelimei - šehadeta progovori još nešto, ali lijepo što odiše pokornošću prema Uzvišenom Allahu ili uradi, ili naredi da se učini neko dobro djelo i sl.

Od Omera b. el-Hattaba, r.a., se prenosi da je rekao: "Budite prisutni uz svoje na samrti i podsjetite ih na riječi kelimei-šehadeta: "لا اله الا الله"/ "Nema boga osim Allaha", jer oni vide ono što vi ne vidite."

Također je lijepo da na samrti čovjeka budu prisutni pobožni ljudi, jer onome ko umire njihova dova može biti od koristi. Osim toga oni će, radi prisustva meleka i njihova aminanja na dovu, govoriti samo ono što je dobro i lijepo.

Što se tiče srca, poželjno je da ima lijepo mišljenje o Uzvišenom Allahu, jer u hadisu, koji

---

[10] رواه أبو داود (٣١٠٠) الجنائز ، و الحاكم (١/ ٣٥١) الجنائز و قال صحيح الاسناد و لم يخرجاه و وافقه الذهبي و أحمد (٥/ ٢٣٣) و حسنه الألباني.

El-Kermani kaže da se pod njegovim riječima "لا اله الا الله"/ "Nema boga osim Allaha" podrazumijeva i drugi dio kelimei - šehadeta "محمد رسول الله"/ "Muhammed je Allahov Poslanik!", dok Muhammed Šemsulhakk Abadi kaže: "Talkin znači da se na ove riječi podsjeti čovjek na samrti, a ne da mu se naredi da ih izgovori." (8/386 عون المعبود).

prenosi Džabir b. Abdullah, stoji: "Na tri dana prije nego što je umro, čuo sam da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Neka niko od vas ne dopusti da umre, a da o Uzvišenom Allahu nema lijepo mišljenje." [11]

Ebu el-Mu'temir b. Sulejman je rekao: "Kada je bio na samrti, moj otac mi je rekao: 'Mu'temire, pričaj mi o olakšicama kako bih se, imajući lijepo mišljenje o Uzvišenom Allahu, sa Njim sreo."

Neko je drugi na samrti rekao: "Kako da se u Njega ne nadam, kada sam u Njegovo ime postio osamdeset ramazana?!"

Pripovijeda se da su jednom beduinu, kada se razbolio, rekli da je na samrti, pa je upitao: "Gdje odlazim?" - pa su mu rekli: "Allahu" - na što je on odgovorio: "Drago mi je što odlazim Onome od koga dolazi samo dobro."

Prve generacije muslimana su smatrale da je lijepo čovjeka na samrti podsjetiti na njegova dobra djela i na Allahovu milost, kako bi se sa Uzvišenim Allahom sreo, misleći o Njemu sve najljepše.

---

[11] تقدم تخريجه ص (٢٣٠) – رواه مسلم وأبوداود – .

Šta su na samrti rekli neki vladari, namjesnici i dobri ljudi?

Kada je Mervan b. Abdulmelik bio na samrti, u blizini Damaska je vidio perača kako svojim rukama pere haljinu i udara je prakljačom, pa je rekao: "Kamo sreće da sam i ja bio perač rublja i od jednog do drugog dana životario od rada svojih ruku i da na ovom svijetu nikada nisam postavljen ni na jedan položaj!" Čuvši za te njegove riječi, Ebu Hazim je rekao: "Hvala Allahu koji je dao da oni na samrti priželjkuju da budu ono što smo mi, a da mi na samrti ne priželjkujemo da budemo ono što su oni."

Priča se da je neko Abdulmelika na samrtnoj postelji upitao: "Kako se osjećaš, vladaru pravovjernih?" - pa mu je odgovorio: "Kao što je rekao Uzvišeni: *A doći ćete nam pojedinačno, onakvi kakve smo vas prvi put stvorili, napustivši dobra koja smo vam bili dali.* (El-En'am, 94)

Priča se da je Harun er-Rešid pred smrt lično svojom rukom odabrao svoje ćefine, zagledao se u njih i rekao: *Bogatstvo moje mi nije od koristi, snage moje nema više.* (El-Hakkatu, 28-29)

Pripovijeda se da je El-Me'mun pred smrt po svojoj postelji posuo luga, legao na njega i zamolio: "O, Ti, čija je vlast neprolazna, smiluj se onome čija je vlast prošla!"

El-Hadždžadž je na svojoj samrti rekao: "Bože, oprosti mi, jer svijet govori da mi nećeš oprostiti." Omeru b. Abdulazizu se dopala ova njegova izjava, pa mu je pozavidio na njoj. Kada su el-Hasanu ispričali šta je rekao, upitao je: "Je li to on, doista, rekao?" - pa su mu rekli da jeste, na što je on rekao: "Nadam se da će mu i oprostiti."

Kada je Bilal, r.a., bio na samrti, njegova je žena rekla: "Kakve li žalosti!" - pa je on rekao: "Kakve li radosti! Sutra ću biti zajedno sa Muhammedom i njegovima."

Priča se da je Abdullah b. el-Mubarek, na samrti otvorio oči, nasmijao se i rekao: *Za ovako nešto neka se trude trudbenici!* (Es-Saffat, 61)

Poslušaj ove savjete u stihovima:

Nije neznanac neznanac Šama ni Jemena,
već je neznanac u grobu i ćefinima.
Sati mojih dana prolaze bez pokajanja,
bez plača, straha i žaljenja.
Put mi je dalek, a opskrba nedovoljna,
svoj udio još uživam, a smrt mi kuca na vratima..
Koliko je Allah prema meni blag, pa mi odgađa,
ogrezao sam u grijesima, a On ih pokriva.
Ja sam taj koji je zatvorio vrata upornom
neposlušnošću, iako me Allah na oku drži.

Ah, grijehu zapisani, u nehaju učinjeni,
ah, žalosti koja je ostala da mi srce para.
O, ti, koji me koriš, korenja se prođi,
jer, kada bi znao šta je sa mnom, oprostio bi mi.
Pusti me da žalim i da sam sebe oplakujem,
da cijelo vrijeme u sjećanju i žalosti provodim.
Pusti da bez prestanka suze lijem,
možda će me pouka od gorčine suza spasiti.

Kao da sam među čeljadi oduzet i da
ležim na postelji na kojoj me njihove ruke prevrću.
Doveli su ljekara da me liječi,
ali ne vidim da mi ljekar danas može pomoći.
Agonija me sve više steže, a smrt sebi vuče,
iz svakog nerva bez ikakve pažnje i olakšanja.

S grcanjem mi se iz grkljana čupa duša,
u grkljanu osjećam gorčinu grcanja.
Duša je iščupana, a tijelo ostalo ukočeno,
na postelji na kojoj ga njihove ruke okreću.
Zatvorili su mi oči i svi me napustili,
i poslije očaja dali se na kupovinu ćefina.

Onaj koji mi je najbliži traži gasala,
koga će dovesti da me ogasuli.
Govori: "O, ljudi, hoćemo dobra i vješta gasala,
koji je slobodan, odgojen, učtiv, učen i bistar!"
Jedan od njih je došao i počeo da mi skida,

odjeću i da me još i od nje rastavi i gola ostavi.

Stavili su me sama na komad daske,
a iznad mene se čuje žubor vode što me pere.
Voda se po meni odozgo sipa i pere me,
po treći put, nakon čega traže ćefine.
Oblače me u odjeću bez rukava,
a moja jedina opskrba je balzam koga staviše.

Ostaviše me ispred mihraba i odoše,
iza imama da klanjaju i od mene se oproste.
Klanjali su mi dženazu bez ijednog ruku'a,
i sedžde, ne bi li mi se Allah smilovao.
I pažljivo me spustili u kabur,
sišao je i jedan od njih da me namjesti.
Skinuo je haljinu sa moga lica da me vidi,
i prolio suze po licu mome da ga natopi.

Ustao je i skupio snage odlučan,
poredao naslone iznad mene i ostavio me.
Povikali su: "A sada zatrpajte zemljom i zaradite
sevab od Milostivog i Dobrostivog!"
U mraku kabura gdje nema ni majke,
ni oca, ni brata da me razgovori.

Ostavili su me i nastavili moliti,
Bože moj, mimo Tebe me nema ko spasiti.
Uplašio sam se kad sam pogledao i

ugledao strahote koje dolaze.
Od Munkira i Nekira, šta da im kažem,
kad sam se od straha od njih ukočio.
Nado moja, uli mi snage i oprosta,
okovan sam grijesima i založen.

A moji su, kada su se vratili, imetak počeli krčmiti,
pa se još veći teret na leđa moja svalio.
Zato, ne dopusti da te dunjaluk i njegovi ukrasi zavedu,
već pogledaj šta on pravi od čeljadi i domovine.
Pogledaj šta je od ovog svijeta ostalo,
je li se išta drugo do djela i ćefina ponijelo?

Od ovog svijeta uzmi i zadovolji se sa najnužnijim,
kad bi od njega imao bar koliko je dlan tijela,
O, dušo, dosta je neposlušnosti, zaradi bar
jedno lijepo djelo, možda će mi se Allah smilovati!

Bože, probudi nas iz našeg sna i nemara, tako Ti Tvoje milosti i dobrote! Oprosti naše grijehe, tako Ti Tvoga pomilovanja i oprosta! Pridruži nas onima na koje si izlio Svoje blagodati u Kući Tvoga zadovoljstva! Opskrbi i nas kao što si njih opskrbio slašću došaptavanja sa Tobom! Oprosti nama, našim roditeljima i svim muslimanima, tako Ti Tvoje milosti, o od milostivih Najmilostiviji!

UŽIVANJE I KAZNA U BERZAHU[12]

Znaj da, po učenju časnih predaka ovog Ummeta i njegovih prvaka, čovjek poslije smrti uživa ili pati, i to, kako duhovno, tako i tjelesno. Duša nakon rastanka sa tijelom nastavlja da uživa ili pati. Ona i poslije ima određenu vezu sa tijelom, pa zajedno uživaju ili pate. Znaj, također, da će se duše, kada dođe Sudnji dan, vratiti u tijela i zajedno se sa tijelom iz grobova dići pred Gospodara svjetova. A da je tako, dokazi iz Kur'ana i sunneta su isuviše poznati da bi ih bilo potrebno pominjati, i mnogobrojni, da bi se svi mogli pobrojati. Zato ćemo navesti samo neke:

Dokazi iz Kur'ana su riječi Uzvišenog Allaha:

A ti, o dušo smirena, vrati se Gospodaru svome zadovoljna, a i On tobom zadovoljan, pa uđi među robove Moje, i uđi u Džennet Moj! (El-Fedžr, 27-30). Neki tumači Kur'ana kažu da će se navedeno reći duši na samrti, jer je govor upućen duši koja tek što se oslobodila tijela i iz njega izašla.

---

12 باختصار و تصرف من كتاب الروح لابن القيم .

I Allah ga je sačuvao nevolje koju su mu oni snovali, a faraonove ljude zla kob zadesi. Oni će se ujutro i naveče u vatri pržiti, a kada nastupi Čas: "Uvedite faraonove ljude u patnju najvišu!" (Gafir, 45-46) U ovom ajetu Uzvišeni Allah je jasno spomenuo patnju i u berzahu i na Budućem svijetu, tako da u to nema nikakve sumnje.

Zato ih pusti dok se ne suoče sa Danom u kome će pomrijeti, Danom kada im lukavstva njihova nimalo neće koristiti i kada im niko neće pomoći. A za sve nasilnike i druga će kazna prije one biti, ali većina njih ne zna. (Et-Tur, 45-47) Moguće je da se ovdje misli na kaznu kroz pogibiju na ovom svijetu, a moguće i na kaznu u berzahu. Ovo drugo je vjerovatnije, jer su mnogi od njih na ovom svijetu pomrli, a da na njemu kaznu nisu iskusili.

I Mi ćemo učiniti da blažu kaznu iskuse, prije one najveće, ne bi li se pokajali. (Es-Sedžda, 21) Ovaj ajet Ibn 'Abbas, r.a., je naveo kao dokaz o postojanju kazne u kaburu, što ukazuje na njegovu razboritost i preciznost u razumijevanju Kur'ana, jer, Uzvišeni je obavijestio da će oni iskusiti dvije vrste kazne: blažu i najveću, pri čemu će ova blaža biti djelimična ne bi li se pokajali. To znači da je od ove blaže ostao dio koji će iskusiti nakon kazne na ovom svijetu.

Tako je nepobitno, slovom Kur'ana, dokazao postojanje kaburske kazne. Zato o tome dobro razmisli!

A zašto vi kada duša do guše dopre, i kada vi budete tada gledali, - a Mi smo mu bliže od vas, ali vi ne vidite - , zašto je onda kad niste u tuđoj vlasti ne povratite, ako istinu govorite? I ako bude jedan od onih koji su Allahu bliski - udobnost i opskrba lijepa i džennetske blagodati njemu! A ako bude jedan od onih koji su srećni, - pa, pozdrav tebi od onih koji su srećni! A ako bude jedan od onih koji su poricali i u zabludi ostali, pa, ključalom vodom biće ugošćen i u ognju prženjem. Sama je istina, zbilja, sve ovo, - zato hvali ime Gospodara svoga Veličanstvenog! (El-Vaki'a, 83-96)

Ovdje je Uzvišeni Allah izrekao sud o dušama na samrti, a na početku poglavlja je izrekao njihovu presudu na Sudnjem danu. To što je njihovu presudu na Sudnjem danu izrekao prije presude na samrti, samo po sebi govori da je krajnji cilj pomena važniji. Kao što su duše na samrti podijeljene na tri vrste, tako su isto i na Onom svijetu podijeljene na tri vrste.

Pored Kur'ana mnogobrojni su i dokazi iz sunneta, prvenstveno vjerodostojni hadisi, koji potvrđuju istinitost kaburske patnje. Navešćemo samo neke:

Od Ibn 'Abbasa, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., naišao pored dva kabura i rekao: "Njih dvojica su izloženi kazni, i to (na prvi pogled) ne zbog velikog grijeha: jedan od njih nakon mokrenja nije prao ud, a drugi je prenosio tuđe riječi." Zatim je zatražio da mu donesu palminu granu, pa ju je prelomio na dva dijela i rekao: "Možda će im olakšati, ukoliko se ne osuši?"[13]

Od Zejda b. Sabita se prenosi da je rekao: "Dok je Allahov Poslanik, s.a.v.s., na svojoj mazgi, zajedno sa nama, prolazio gradinom Beni en-Nedždžar, ona je potrčala i umalo ga nije zbacila sa sebe, a onda su se iznenada našli ispred šest, pet ili četiri groba, pa je upitao: 'Ima li ko da zna čiji su ovo grobovi?' - pa je jedan čovjek rekao: 'Znam ja.' Na to je upitao: 'Kada su ovi pomrli?' - pa je rekao: 'Umrli su u doba paganstva.'

Na to je on (Poslanik) rekao: 'Ovaj Ummet će biti iskušavan i u svojim grobovima. Da to nije tajna, zamolio bih Allaha da i vi čujete kakva je kaburska patnja koju čujem.' Zatim se prema nama okrenuo svojim licem i rekao: 'Zamolite Allaha da vas sačuva džehennemske kazne!' - pa smo rekli: 'Utječemo se Allahu od džehennemske kazne!' Zatim je rekao: 'Zamolite Alla-

---

13 رواه البخاري (٣/ ٢٤٢) الجنائز ، و النسائي (٤/ ١٠٦) الجنائز .

ha da vas sačuva od kaburske kazne!' - pa smo rekli: 'Utječemo se Allahu od kaburske kazne!' Zatim je rekao: 'Zamolite Allaha da vas sačuva od vidljivog i nevidljivog iskušenja!' - pa smo rekli: 'Utječemo se Allahu od vidljivog i nevidljivog iskušenja!' Zatim je rekao: 'Zamolite Allaha da vas sačuva od Dedždžalova iskušenja!' - pa smo rekli: 'Utječemo se Allahu od Dedždžalova iskušenja!'"[14]

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Kada neko od vas završi sa posljednjim sjedenjem na namazu, neka Allaha zamoli da ga sačuva četiri stvari: džehennemske kazne, kaburske kazne, iskušenja u životu i na samrti i iskušenja Mesiha Dedždžala!"[15]

Hadisi o ispitivanju u kaburu

Od Katade se prenosi da je čuo od Enesa, r.a., a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je rekao: "Kada se umrli spusti u kabur, i njegovi prijatelji odu toliko da on još čuje njihove korake, dođu mu dva meleka, posade ga i kažu mu: 'Šta si govorio o ovom čovjeku, Muhammedu?' Vjernik će reći: 'Svjedočim da je on Allahov rob i Njegov Poslanik!' - pa će mu se reći: 'Pogledaj svoje

---

14 رواه مسلم (١٧/ ٢٠٢) الجنة ، و أحمد (٣/ ١٠٣ ، ١٤٤ ، ١٥٣) باختصار.

15 رواه البخاري (٣/ ٢٤١) الجنائز .

mjesto u Džehennemu! Allah ti ga je zamijenio mjestom u Džennetu.' - pa će ih, kaže Allahov Poslanik, s.a.v.s., istovremeno oba vidjeti."

Katade kaže: "Potom nam je spomenuo da će mu tada kabur biti proširen za sedamdeset aršina i sve do Sudnjeg dana biti pun zelenila." Zatim je nastavio kazivati hadis koji prenosi Enes, rekavši: "Što se tiče nevjernika ili licemjera, i njih će upitati: 'Šta si govorio o ovom čovjeku?' - pa će reći: 'Govorio sam ono što je govorio i ostali svijet.' Na to će mu se reći: 'Niti si znao (tj. odgovoriti) niti si proučio (tj. kelimei-šehadet)!' Zatim će između ušiju biti udaren željeznim maljem, da će toliko zapomagati da će ga svak na njoj (tj. Zemlji) čuti, osim ljudi i džina."[16]

Od El-Beraa b. Aziba se prenosi da je čuo da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "O slučaju kada musliman u kaburu bude ispitivan, pa posvjedoči da nema boga osim Allaha i da je Muhammed Allahov Poslanik, govori se u riječima Uzvišenog Allaha: *Allah će vjernike postojanom riječju učvrstiti i na ovom i na onom svijetu.* (Ibrahim, 27). I po drugoj verziji ovog hadisa, riječi Uzvišenog Allaha: *Allah će vjernike postojanom riječju učvrstiti i na ovom i na onom svijetu.* (Ibra-

---

[16] رواه البخارى (٣/ ٢٣٢، ٢٣٣) الجنائز ، و مسلم (١٧/ ٢٠٣) الجنة ؛ و أحمد (٣/ ١٢٦ ، ٢٣٣).

him, 27) odnose se na kabursku kaznu, kada će umrli biti upitan: "Ko je tvoj Gospodar?" - pa će odgovoriti: "Allah je moj Gospodar, a Muhammed moj poslanik."[17]

Pored navedenog, treba znati da se u kabursku kaznu ubraja i ona koja se, u riječima Uzvišenog, spominje kao kazna u berzahu: *Pred njima će prepreka (berzah) biti sve do dana kada će oživljeni biti.* (El-Mu'minun, 100)

Ukratko, svako ko, prethodno zasluživši kaznu, umre, morat će kaznu i iskusiti, bez obzira na to da li je zakopan u grob ili nije, čak i kad bi ga pojele zvijeri, do pepela sagorjela vatra, pa bio bačen da ga raznese vjetar, ili se utopio u moru i sl. Drugim riječima, ma gdje bilo ostavljeno, svako tijelo i dušu stići će zaslužena kazna, isto kao da je zakopano u zemlju.

Evo još nekoliko hadisa koji govore o vrstama kaburske kazne:

Od Semure b. Džunduba, r.a., se prenosi da je rekao: "Kada bi klanjao namaz Vjerovjesnik, s.a.v.s., bi se prema nama licem okrenuo i upitao: 'Ima li ko među vama da je sinoć sanjao kakav san?' Ako bi neko šta sanjao - kaže on (tj. Džundub) - to bi i ispričao, a on (tj. Vjerovjesnik)

---

[17] رواه البخاري (٣/ ٢٣١ ، ٢٣٢) الجنائز ، مسلم (١٧/ ٢٠٤) الجنة .

bi rekao: 'Bit će onako kako Allah hoće!' Jednoga dana ponovo nas je upitao: 'Ima li ko među vama da je sanjao kakav san?' - pa smo rekli da nema. Na to je on rekao: 'Ali ja sam sinoć sanjao kako su mi došla dva čovjeka (meleka), uzeli me za ruku i odveli u Svetu Zemlju (Palestinu), kada tamo dva čovjeka, od kojih jedan sjedi, a drugi stoji sa željeznim čengelama (kukama) u ruci koje ovome gura kroz vilicu, sve dok mu ih ne protjera na zatiok, a onda to isto ponavlja sa njegovom drugom vilicom. Čim mu rana na vilici zaraste, on počne da mu ponovo provodi, isto kao i ranije.

Upitao sam: "Ko su ovi?" - pa su mi njih dvojica (tj. meleka) rekli: "Nastavi dalje!", te smo krenuli i tako išli sve dok nismo naišli na jednog čovjeka naslonjenog na zatiok, i drugog sa kamenom - ili stijenom - kako mu stoji iznad glave i njome mu razbija glavu.

Tako se kamen, kada ga god udari, odbije i otkotrlja, pa ovaj ode za njim da ga uzme i ne vraća se, sve dok ovome glava ne zaraste, a kada zaraste, vrati se i ponovo ga, kao i ranije, počne udarati. "Ko su ovi?" - upitao sam, pa su mi njih dvojica (tj. meleka) rekli: "Nastavi dalje!", te smo krenuli i tako išli sve dok nismo naišli na jednu provaliju, oblika poput peći (pekare),

tijesnu pri vrhu, a široku pri dnu, ispod koje se loži vatra. Kad ono u njoj goli muškarci i žene, koji se, kako se pod njima vatra razbuktava i približava, penju prema gore i kada, samo što ne dođu do vrha i ne iziđu, vatra malo splahne, pa opet padnu naniže.

Upitao sam: "Ko su ovi?" - pa su mi njih dvojica (tj. meleka) rekli: "Nastavi dalje!", te smo krenuli i tako išli sve dok nismo naišli na rijeku od same krvi. U sredini rijeke stajao je jedan čovjek, a na obali drugi sa kamenom ispred sebe. Onaj čovjek što je bio u sredini rijeke okrenuo se i htio izići, pa ga je onaj drugi kamenom pogodio u usta i vratio onamo gdje je i bio. I tako svaki put kada bi pokušao da iziđe.

Upitao sam: "Ko su ovi?" - pa su mi njih dvojica (tj. meleka) rekli: "Nastavi dalje!", te smo krenuli i tako išli sve dok nismo naišli na jednu zelenu bašču u kojoj je bilo jedno ogromno drvo na čijem su stablu bili jedan starac i djeca, a iza stabla jedan čovjek koji je ispred sebe ložio vatru. Njih dvojica (tj. meleka) su me potom popeli na drvo i uveli u jedan dvorac od kojeg nikada nisam ljepšeg vidio. U njemu je bilo i staraca i mladića. Zatim su me odveli u jedan drugi dvorac, još ljepši i bolji od ovoga.

Tada sam rekao: "Cijelu ste me noć vodali i sa mnom obilazili. Hoćete li mi bar sada reći gdje smo bili i šta je ono što sam vidio?" - pa su rekli: "Dobro, hoćemo! Onaj koga si vidio da mu se probija vilica je lažov koji izmišlja laži, pa se od njega svuda naokolo prenose. Zato će mu se ono što si vidio činiti sve do Sudnjeg dana. Onaj koga si vidio da mu se razbija glava je čovjek kome je Allah dao da nauči Kur'an, pa niti ga preko noći od spavanja ima kada učiti, niti preko dana po njemu radi. Zato će se sa njim onako postupati sve do Sudnjeg dana.

One koje si vidio u provaliji su bludnici, a onaj koga si vidio u rijeci je lihvar. Onaj čovjek koji je na stablu drveta je Ibrahim, a ona djeca su djeca svijeta. Onaj što potpaljuje vatru je čuvar džehennemske vatre.

Prvi dvorac koji si vidio je zajednički dvorac običnih vjernika, a ovaj dvorac je dvorac šehida. Ja sam Džebrail, a ovo je Mikail." Zatim su mi rekli: "A sada podigni glavu!" - pa sam podigao glavu, kad ono iznad mene nešto poput oblaka. Rekli su mi: "Ovo je tvoja kuća!" - pa sam rekao: "Pustite me da (malo) uđem u svoju kuću!" Na to su rekli: "Ostalo ti je još života koji

nisi do kraja završio, a da si ga završio sam bi došao u svoju kuću."[18]

Navedeni tekst je vjerodostojan i jasan. On opisuje vrste kaburske kazne i islamski ga se učenjaci u svome tumačenju striktno drže. Poslanikov, s.a.v.s., opis šta je sve vidio u noći Isra'a, također, govori i o drugim vrstama uživanja i patnji u kaburu. Tako se u hadisu koji bilježi El-Bejheki, a prenosi Ebu Hurejre, r.a., kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u vezi sa riječima Uzvišenog: *Hvaljen neka je onaj koji je u jednom času noći preveo Svoga roba...* (El-Isra', 1), rekao da mu je doveden konj na koga je uzjahao i na kome je, u pratnji Džibrila, krenuo koračajući dokle oko može pregledati, sve dok nisu stigli do ljudi koji u danu sijú, a sutradan žanju, i koliko god da požanju, opet ostane kao što je i bilo, te da je upitao: "Džibrile, ko su ovi?" - pa mu je odgovorio: "Ovo su borci na Allahovu putu, kojima se učinjeno dobro djelo uvećava za sedamdeset puta, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *Šta god vi udijelite, On će to nadoknaditi, On najbolje opskrbljuje.* (Sebe, 39)

"Zatim je došao do ljudi čije se glave razbijaju kamenjem, pa se svaki put kada se razbiju vrate kao što su i prije bile." Na to je upitao:

---

[18] رواه البخاري (٣/ ٢٥١ ، ٢٥٢) الجنائز .

"Džibrile, ko su ovi?" - pa mu je rekao: "Ovo su oni čije se glave teško nakanjuju na namaz." "Zatim je - kaže - došao do ljudi šugavih i sprijeda i posada, i vidio kako se o suha stabla drveta Zekkum i džehennemske stijene, češu i drpaju kao što se češu šugave životinje.

Na to je upitao: "Džibrile, ko su ovi?" - pa mu je rekao: "Ovo su oni koji ne daju zekat na svoj imetak. Allah im nije nepravdu učinio, jer Allah robovima nepravdu ne čini." Zatim je došao do ljudi ispred kojih su stajala dva lonca sa mesom: jedan sa lijepim, kuhanim mesom, a drugi sa neskuhanim, pokvarenim mesom, pa su počeli jesti ono pokvareno, a ostavljati ono kuhano i lijepo. Na to je upitao: "Džibrile, ko su ovi?" - pa mu je rekao: "Ovaj čovjek je kod svoje kuće i ima lijepu, halal ženu, pa od nje odlazi drugoj ružnoj i pokvarenoj ženi, i sa njom provodi noć sve dok ne svane." (Hadis)

Zaključak I

Ako neko kaže: "Mi otkopavamo grobove i u njima ne nalazimo nikakvih meleka, niti kakvih slijepih i gluhonijemih ljudi koji umrle udaraju željeznim maljevima. Također, u njima nema nikakve razbuktale vatre.

Na ovakva provokativna pitanja može se odgovoriti na nekoliko načina:

Prvo

Uzvišeni je Allah dao tri vrste kuća: kuću na ovom svijetu (dunjaluk), kuću u život poslije smrti (berzahu) i kuću na Onom svijetu (Ahiretu) i za svaki od ova tri života dao različite zakone po kojima se život odvija.

Drugo

Uzvišeni Allah je Onaj svijet, i sve što je za njega vezano, učinio nedokučivim za stanovnike na ovom svijetu, što uostalom govori i o savršenstvu mudrosti Njegova stvaranja, jer se vjernici, za razliku od drugih, odlikuju i po tome što vjeruju u neviđeno.

Meleki se spuštaju čovjeku na samrti i sjede u blizini njega. Onaj ko je na samrti vidi ih i sa njima razgovara dok mu drže ćefine i balzam, vjerniku iz Dženneta, a nevjerniku iz Džehennema. Osim toga, oni bdiju nad dovom prisutnih vjernika i čuvaju ih od zla. Uzvišeni Allah u tom smislu kaže: *Mi smo mu bliži od vas, ali vi ne vidite.* (El-Vaki'a, 85) tj. Mi smo mu preko svojih meleka - izaslanika bliži od vas, ali vi to ne vidite.

Ovo je prvi korak prema Onom svijetu čovjeka koji je još među nama, na ovom svijetu. Zatim Melek smrti ispruža svoju ruku prema onome ko

je na samrti, razgovara sa njim i uzima mu dušu, u našem prisustvu, ali mi ništa ne primjećujemo, ne vidimo niti čujemo. Zatim iz nje (duše) izlazi svjetlo poput sunčevih zraka, praćeno ugodnim mirisom, ugodnijim od mirisa mošusa, a da prisutni ništa niti vide, niti osjete.

Zatim se spušta duša i prisustvuje dok se tijelo gasuli, zamotava u ćefine i nosi. Duša, pri tom, govori: "Propustite me naprijed! Pustite me naprijed! ili: Gdje me to nosite?" - a da to prisutni ne čuju. Kada se umrli položi u kabur i zagrne zemljom, zemlja nije nikakva zapreka pa da meleki ne mogu do njega doći. Sve su to neviđene (gajb) stvari koje je Uzvišeni Allah takvima dao, kako bi se vjernici i po tome razlikovali od nevjernika.

Treće

Vatra i zelenilo u kaburu o kojima se govori nisu kao ovosvjetska vatra i zelenilo, pa da ih vidi onaj ko je još živ na ovom svijetu, nego onosvjetska vatra koja je mnogo jača od ovosvjetske vatre pa je niko od ljudi na ovom svijetu ne osjeća. Isti je slučaj i sa zelenilom.

Još čudnije od ovoga je da dva čovjeka budu ukopani jedan do drugog, pa da jednom jedno te isto mjesto bude džehennemska provalija, a drugom džennetska bašča i da do ovog drugog od džehennemske provalije prvog ne dopire nikakva vrućina, niti do prvog od džennetske

bašče drugog nikakav miris. Svemoć Uzvišenog Gospodara je viša nego što se može zamisliti.

On nam je i na ovom svijetu pokazao, i stalno pokazuje, bezbrojne znakove Svoje svemoći, još veće i zapanjujuće od navedenog, ali pokvarene duše su sklone sumnjičavosti i pobijanju svega što one svojom ograničenom moći ne mogu shvatiti. Toga su pošteđeni jedino oni kojima Allah pomogne i sačuva ih. I na ovome svijetu smo svjedoci da dvije osobe mogu dijeliti istu postelju, jedna sanjati lijep san, uživati u njemu i probuditi se čila i vesela, a druga užasne snove i probuditi se sva iznurena i ispaćena, a da pri tom ni jedna ne zna šta je druga u toku noći preživljavala.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Da se vi ne ukopavate (nakon smrti), zamolio bih Allaha da i vi čujete kakva je kaburska patnja koju čujem."[19]

Pored toga, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je kazao da će se Dedždžal pojaviti nudeći dvije stvari: vodu i vatru - upozorivši na to da je njegova vatra voda, a voda razbuktala vatra. Hadisi o Dedždžalu su vjerodostojni - mutevatir, a ono o čemu oni govore još je čudnije od onoga što je gore navedeno.

---

١٩) تقدم تخريجه هامش (٢٩٨).

Osim toga, Džibril, a.s., je dolazio Vjerovjesniku, s.a.v.s., pojavljivao se u ljudskom liku, sa njim razgovarao i slušao šta mu govori, za razliku od onih koji su bili u društvu Vjerovjesnika, s.a.v.s., koji ga nisu ni vidjeli ni čuli. Ponekad se pri njegovu dolasku čula samo zvonjava poput zvona koju prisutni nisu čuli.

U Bici na Bedru, na strani vjernika borili su se i meleki i odsijecali glave nevjernicima, a da ih vjernici nisu ni vidjeli ni čuli. Suština ovog pitanja leži u tome da je Uzvišeni Allah ljudima dao mogućnost da prate samo ono šta se na ovom svijetu odvija, za razliku od Onog svijeta koji je pokrio, kako bi za vjerovanje u njega bili nagrađeni srećom. Kada im se (sa smrću) zastor skine, Onaj svijet postane vidljiv.

Zaključak II

Ako neko kaže: "Kako će onaj čije se tijelo raskomada, izgori, utopi se ili se objesi, osjetiti uživanje i kaznu za svoja djela?", naš odgovor je:

Onome koji sve može, ni najmanje nije teško dati duši mogućnost da bude u vezi sa svojim tijelom, bez obzira na to na koliko je dijelova ono raskomadano i na kojoj su udaljenosti oni razbacani, tako da i dijelovi tijela mogu osjećati sve vrste uživanja i patnji, isto kao da su u jednom komadu.

Osim toga, Uzvišeni Allah je čak i neorganskim materijama dao neku vrstu osjećaja i spoznaje, tako da mogu slaviti svoga Gospodara. Tako kamen iz strahopoštovanja prema Njemu puca i odranja se, na sedždu Mu padaju planine i drveće, a pijesak, vode i rastinje Ga slave i hvale, kao što stoji u riječima Uzvišenog: ... *i ne postoji ništa što Ga ne veliča, hvaleći Ga; ali vi ne razumijete veličanje njihovo.* (El-Isra', 44) Dakle, njihovo slavljenje i veličanje Gospodara njihova, nije samo puki dokaz postojanja njihova Stvoritelja, jer u tom slučaju ne bi rekao: ... *ali vi ne razumijete veličanje njihovo.*

Na drugom mjestu Uzvišeni veli: *Zar ne znaš da Allaha hvale svi koji su na nebesima i Zemlji, a i ptice širenjem krila svojih; svi znaju kako će Mu se moliti i kako će Ga hvaliti.* (En-Nur, 41) Prema tome, svako ko ima imalo zdrave pameti, vidjeće da se ovim nije htjelo ukazati samo na postojanje Stvoritelja, već i na njihovo slavljenje i veličanje svoga Gospodara, i to na način koji zna samo Allah.

Ashabi, r.a., su svojim ušima čuli kako hrana koju su jeli slavi Allaha. Čuli su i kako suhi panj u džamiji plače i jeca za Allahovim Poslanikom, s.a.v.s. Ako su ove stvari mogle osjećati i činiti pomenuto, onda je manje čudo što osjećaju i dijelovi tijela koja su već jednom bila živa.

Kada bi se mrtvo tijelo na udaru vjetra objesilo na vrhove drveća, opet bi njegovo tijelo iskusilo zasluženo uživanje ili kaznu u berzahu. Kada bi se mrtvo tijelo čestita čovjeka zakopalo na dno krečane sa razbuktalom vatrom, opet bi njegovo tijelo i duša uživali zasluženu nagradu u berzahu. Štaviše, Uzvišeni Allah je kadar vjernicima užarenu vatru učiniti hladnom i spasonosnom, a nevjernicima i zrak užarenom vatrom. Sve materije i elementi na svijetu zajedno sa svojim nalazištima poslušne su svome Gospodaru koji ih je stvorio i koji ih mijenja kako On hoće. Njemu ni najmanje nije teško mijenjati ih i oblikovati kako hoće. Naprotiv, one se pokorno i poslušno povinjavaju Njegovoj volji i svemoći. Onaj ko to poriče, poriče i Gospodara svjetova i Njegovu božansku moć.

Zbog čega se umrli u svojim kaburima kažnjavaju?

Umrli se u svojim kaburima, prije svega, kažnjavaju zato što su bili neznabošci, što nisu izvršavali Allahove zapovijedi i što su činili ono što im je On zabranio činiti. Uzvišeni Allah neće mučiti dušu koja Ga je spoznala, voljela, Njegovim se zapovijedima pokoravala i zabrana klonila. Isti je slučaj i sa tijelom koje je tu dušu nosilo. Kaburska i onosvjetska kazna znak su

Allahove mržnje i gnjeva prema Svome robu koji Mu je bio neposlušan i nepokoran.

Zato onaj ko na ovome svijetu svojim postupcima protiv sebe izazove Allahov gnjev i srdžbu, manje ili više mora iskusiti kabursku kaznu, vjerovao on to ili poricao.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je ispričao slučaj o dvojici ljudi koji se u svojim kaburima muče, ni radi čega drugog, nego zato što je jedan od njih prenosio tuđe riječi, a drugi nije pazio na svoju mokraću.

U ranije navedenom hadisu koji prenosi Semure, govori se o kazni lažova koji izmišlja laži i oko sebe ih na sve strane širi, kazni onoga ko preko noći zanemaruje učenje Kur'ana, kazni bludnika i kazni onoga koji jede kamatu, onako kako je to Vjerovjesnik, s.a.v.s., vidio u Berzahu.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je ispričao i slučaj sa jednim čovjekom i njegovim ogrtačem koga je prikrio iz zajedničkog ratnog plijena, rekavši da će mu se na njemu pripaliti kaburska vatra. Ako je tako sa onim u čemu se dijelimično ima pravo, kakav li je tek slučaj sa onim što se bespravno otme od drugog i u čemu se nema nikakva prava?!

Budući da većina svijeta zaslužuje kabursku kaznu, većina umrlih će je i iskusiti. Malo je onih koji će je se spasiti. Zato su grobovi spolja zemlja, a iznutra nesreća i patnja. Iako spolja

grobovi mogu biti obloženi i ukrašeni klesanim kamenom: iznutra su najčešće poprište muka, nesreća i žaljenja, od kojih ključaju kao što ključa kotao na vatri, zajedno sa onima što su u njima. A tada, nekadašnji prohtjevi i puste želje, nikome neće ni na pamet padati, istima onim koji su prije toga sve savjete odbijali i na upozorenja se oglušivali da grade kuću koju, samo što nisu napustili, a ruše drugu u koju, samo što nisu preselili, da grade kuću za drugoga, a da istovremeno svoju ruše.

Ukratko, ovaj svijet je kuća natjecanja, spremište djela i sjeme za sijanje, a Onaj ili džennetska bašča ili vatrena provalija.

Kako čovjek može izbjeći kabursku kaznu?

Da bi čovjek poslije smrti izbjegao kabursku kaznu, on se, prije svega, na ovom svijetu mora čuvati onoga što do nje dovodi.

Najbolje je da čovjek, dok je još na ovom svijetu, svako veče prije spavanja sjedne i dobro se preispita šta je taj dan zaradio, a šta izgubio, te da se ponovo, iskreno pokaje Uzvišenom Allahu i tako legne u postelju, čvrsto odlučan da, kada se sutra probudi, više neće griješiti kao što je do tada griješio.

I tako redom svako veče, kako bi bio siguran da će smrt, ako ga to veče zadesi, dočekati una-

prijed pokajan od grijeha, a ako se živ i zdrav probudi, novi dan i obaveze koje ga čekaju, dočekati spreman za nove poslove, u iščekivanju smrti i susreta sa svojim Gospodarom, pokušavajući da, eventualno, nadoknadi ono što je ranije propustio.

Evo nekoliko hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji konkretno govore o tome šta sve čovjeka može spasiti od kaburske kazne:

Selman, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Bolje je kao borac jedan dan i noć provesti u pograničnom utvrđenju, nego mjesec dana postiti i klanjati kod kuće. Onome ko tako umre i dalje mu teče nagrada, za djela koja je činio, i njegova opskrba i biće pošteđen od kaburskog iskušenja."[20]

Od Fudale b. 'Ubejda se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Svakom umrlom se zapečaćuju njegova djela, osim onome ko umre kao borac na Allahovom putu u nekoj od pograničnih tvrđava. Njegova dobra djela se uvećavaju sve do Sudnjeg dana i bit će pošteđen kaburske patnje."[21]

---

20 رواه مسلم (١٣/ ٦١) الإمارة ، و الترمذي (٧/ ١٦٢) فضائل الجهاد و قال: حديث حسن ، و النسائي (٦/ ٣٩) الجهاد.

21 رواه أبو داود (٢٤٨٣) الجهاد ، و الترمذى (٧/ ١٢٣) فضائل الجهاد ، و أحمد (٦/ ٢٠) ، و الحاكم (٢/ ١٤٤) قسم الفىء و قال صحيح على شرط الشيخين و صححه الترمذى .

Od El-Mikdama b. Ma'di Keriba se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Šehid će kod Allaha imati šest prednosti: bit će mu oprošteni grijesi sa prvim šikljajem krvi i ugledat će svoje mjesto u Džennetu, bit će pošteđen kaburske kazne, bit će pošteđen strahota na Sudnjem danu, na njegovu glavu stavit će se kruna dostojanstva čiji je jedan dragi kamen vrijedniji od cijelog ovog svijeta sa svim što je na njemu, dat će mu se sedamdeset i dvije žene krupnih crnih očiju i daće mu se mogućnost zauzimanja za sedamdeset osoba od svoje rodbine."[22]

Ibn el-Kajim, Allah mu se smilovao, kaže: "Ebu Omer b. Abdulberr je rekao: 'Vjerodostojno je da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao da u jednom poglavlju (Kur'ana) ima trideset ajeta koji se zauzimaju za onoga ko ih uči, sve dok mu ne bude oprošteno. To je poglavlje koje počinje sa: *Uzvišen je Onaj u čijoj je ruci vlast.* (El-Mulk, 1)[23]

I, konačno, od kaburske kazne čuva i izbjegavanje uzroka koji dovode do kažnjavanja u kaburu, a za koje smo već ranije rekli da su vjerodostojno preneseni od Allahova Poslanika, s.a.v.s.

---

22 تقدم تخريجه هامش (٢١٥).

23 رواه أحمد (٢/ ٢٩٩، ٣٢١) ، و الترمذي (١١/ ٢٠ ، ٢١) ثواب القرآن و حسنه ، و أبو داود (١٣٨٧) الصلاة ، و ابن ماجة (٣٧٨٦) الأدب ، و الحاكم (١/ ٥٦٥) و صححه و وافقه الذهبي و حسنه الألباني.

SUDNJI DAN[24]

Ranije smo ukazali na strahote i agoniju smrti, na strah od toga kako će se okončati život na ovom svijetu, te na strahote i opasnost od patnji u kaburu ukoliko se protiv sebe izazvao Allahov gnjev i mržnja. Još strašnije od svega toga je iščekivanje trenutka kada će se puhnuti u rog, proživjeti iz grobova, izići pred Svemogućeg Gospodara radi polaganja računa za učinjena djela na ovom svijetu, koja će biti stavljena na vagu i izvagana, zatim prelaziti sirat-ćuprija i čekati proziv da se saopći konačna presuda i vidi da li će čovjek biti od onih sretnih ili nesretnih.

Za sva ova stanja i užase prvo se mora znati, zatim, u njih čvrsto vjerovati i, konačno. o njima neprekidno razmišljati, s ciljem da u srcu pobudiš motive za spremanje na takav put.

Nažalost, većinu ljudi, vjerovanje u Onaj svijet nikada nije ganulo u srce, niti su, u dubini svoje duše u njega iskreno povjerovali. Najbolji dokaz za to je njihovo toliko pripremanje za ljet-

---

24 موعظة المؤمنين للقاسمي و معارج القبول لحافظ بن أحمد.

nju žegu i zimski mraz, zaboravljajući na pripremanje za džehennemsku žegu i mraz koji će im pričinjavati toliko patnji i užasa. Štaviše, ukoliko ih upitaš za Onaj svijet, čak i ako jezikom potvrde da u njega vjeruju, to će im poreći srce. Oni podsjećaju na onoga ko je upozoren da je pred njim zatrovana hrana, pa onome ko ga je upozorio kaže da je to istina, a onda potom, pruži ruku prema njoj da jede, potvrđujući istinu jezikom, a poričući je djelom, zaboravljajući da je poricanje djelom gore od poricanja jezikom.

Zamisli sebe da si proživljen i da ustaješ iz groba, zaprepašćen od žestoke vriske i da sav blijed od straha očekuješ poziv, nakon što je i sav drugi svijet, na jedan zov ustao iz grobova, poslije toliko patnji, užasa, briga, neizvjesnosti i iščekivanja šta će se, na kraju, desiti! Razmisli dobro o riječima Uzvišenog: *I u rog će se puhnuti, i umrijeće oni na nebesima i oni na Zemlji, ostaće samo oni koje bude Allah odabrao; poslije će se u rog po drugi put puhnuti i oni će, odjednom, ustati i čekati*. (Ez-Zumer, 68)

Zamisli samo koliko će svi biti ponizni, uplašeni i nemoćni u iščekivanju kako će im biti presuđeno; da budu vječiti sretnici ili vječiti nesretnici! Zamisli da ćeš i ti biti među njima, potišten kao što su i oni potišteni, uplašen, kao što su i oni uplašeni i zbunjen, kao što su i oni zbunjeni! Zamisli samo kako ćeš se osjećati, kada više

ništa ne bude kao prije; kada Zemlja bude zamijenjena drugom zemljom, kada ni nebesa ne budu ona ista, kada se Sunce ugasi i Mjesec sjaj izgubi, kada Zemlja potamni, kada se ljudi, goli i bosi, ukočenih pogleda, počnu gurati i kada im od straha budu pucala srca!

Zamisli, siromahu jedan, koliko će samo dug dan i iščekivanje biti, koliko će stida pred Gospodarom Svemoćnim od razotkrivanja sramote biti, dok go, bos, jadan, ponizan, zbunjen, izbezumljen i od čuda zapanjen, budeš iščekivao kakva će ti presuda biti; da ti se kaže da si sretan ili nesretan!

Zato dobro razmisli o svemu ovome, jer su to isuviše ozbiljne stvari! Pripremaj se odmah za taj Veliki dan, koji se neće moći izbjeći i koji je tako blizu, za Dan: ... *kada će svaka dojilja ono što doji zaboraviti, a svaka trudnica svoj plod pobaciti, a ti gledati ljude pijane, a oni neće biti pijani, već će tako izgledati zato što će Allahova kazna strašna biti.* (El-Hadždž, 2), za Dan kada će nebo rascjepljeno biti, zvijezde od straha razasute, nebeska tijela popadala, Sunce sjaja izgubljena, planine pokrenute, steone kamile bez pastira ostavljene, divlje životinje sakupljene, mora vatrom napunjena, duše sa tijelima sparene, Džehennem rasplamsat, a Džennet primaknut!

Budući da će se na Sudnjem danu desiti mnogi događaji, Allah je po svakom tom

događaju nazvao i Sudnji dan, tako da za svako ime ima i značenje. Zato se taj dan naziva: Danom stajanja, Danom žalosti, Danom potresa, Danom događaja, Danom katastrofe, Danom nesvjestice, Danom strepnje, Danom nesreće, Danom najveće nesreće, Danom zaglušujuće buke, Danom susreta, Danom nagrade, Danom prijetnje, Danom smotre, Danom odluke, Danom vjere i Danom proživljenja.

Neka je, zato, teško nemarnima! Uzvišeni nam šalje najodabranijeg Poslanika, objavljuje jasnu Knjigu, u njoj nam opisuje Sudnji dan, a zatim nas upozorava na naš nemar pa veli:

Ljudima se bliži čas polaganja računa njihova, a oni, bezbrižni, ne mare za to. I ne dođe im nijedna nova opomena od Gospodara njihova kojoj se, slušajući je, ne podsmjehuju srca rasijanih. (El-Enbija', 1-2)

On nas, zatim, upozorava na blizinu Sudnjeg dana, pa veli:

Bliži se čas i Mjesec se raspolutio! (El-Kamer, 1)

Oni misle da je on daleko, a Mi znamo da je blizu. (El-Me'aridž, 6-7)

A ti ne znaš, možda je Smak svijeta blizu! (El-Ahzab, 63)

Mjesto i način okupljanja

Razmisli, zatim, o tome kako će se ljudi, nakon proživljenja, goli, bosi, i neosunećeni, okupljati na jednom mjestu, na ravnoj ledini, gdje nećeš ni udubina ni uzvisina vidjeti, kao što Uzvišeni veli: *A pitaju te o planinama, pa ti reci: "Gospodar moj će ih u prah pretvoriti i rasuti, a mjesto na kojima su bile ravnom ledinom ostaviti, ni udubina ni uzvisina na Zemlji nećeš vidjeti."* (Ta-Ha, 105-107)

Uzvišeni, također, veli: *Na dan kada Zemlja bude zamijenjena drugom zemljom, a i nebesa.* (Ibrahim, 48). Ibn 'Abbas, u vezi sa ovim, kaže: "Ona će se povećavati i smanjivati. Sa nje će nestati drveća, planina, dolina i svega što je na njoj i prostrijeti se kao što se prostire uštavljena koža iz Ukkaza. Biće to sasvim drugačija zemlja, bijela poput srebra, na kojoj nije prolivena krv niti počinjen grijeh. Što se, pak, nebesa tiče, sa njih će nestati Sunca, Mjeseca i zvijezda."

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je rekao: "Ljudi će se na Sudnjem danu okupiti na bijeloj, do tada negaženoj zemlji, poput jufke od čistog brašna bez oljupine i mekinja, na kojoj niko neće imati nikakav orijentir."[25]

---

[25] رواه البخاري (١١/ ٣٧٢) الرقاق ، و مسلم ((١٧/ ١٣٤) صفة القيامة .

U hadisu koji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi Ebu Hurejre, r.a., daje se opis okupljanja i kaže: "Ljudi će, bilo im drago ili ne, dolaziti iz tri pravca. Na devi će jahati po dvojica, po trojica, po četvorica i po desetorica. Ostale će tjerati vatra, preko dana odmarati gdje se i oni odmaraju, konačiti gdje i oni konače, osvitati gdje i oni osviću i večer dočekivati gdje je oni dočekuju."[26]

Od Katade se prenosi da je Enes, r.a., pričao da je jedan čovjek došao i rekao: "Allahov Vjerovjesniče, kako će nevjernik (na Sudnjem danu) ići svojim licem okrenut prema zemlji?" - pa mu je rekao: "Zar Onaj ko mu je dao da na ovome svijetu ide na nogama nije kadar dati da na Sudnjem danu ide na licu okrenutom prema zemlji?"

Katade je rekao: "Jeste, tako mi moći našeg Gospodara!" U tome se smislu i kaže u riječima Uzvišenog: *Mi ćemo ih, na Sudnjem danu, sakupiti, licem zemlji okrenute, slijepe, nijeme i gluhe; boravište njihovo biće Džehennem; kada god mu plamen jenja, pojačaćemo im oganj.* (El-Isra', 97)[27]

Kolike li razlike između ove dvije grupe! Kolike li razlike između njihova dva puta!

---

26 رواه البخارى (١١/ ٣٧٧) الرقاق ، و مسلم (١٧/ ١٩٤، ١٩٥) صفة القيامة ، والنسائى (٤/ ١١٥، ١١٦) الجنائز

27 رواه البخارى (١١/ ٣٧٧) الرقاق ، و مسلم (١٧/ ١٤٨، ١٤٩) صفة القيامة.

Jedni će dolaziti jašući i ulaziti u vrtove uživanja i milosti Milosnika Milostivog, a drugi biti vučeni licima okrenutim prema zemlji i ubacivani u džehennemsku vatru, bolnu patnju gdje će se neprestalno kažnjavati i mučiti, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *Onoga Dana kada čestite kao uzvanike pred Milostivim sakupimo i kada u Džehennem žedne grešnike potjeramo.* (Merjem, 85-86). Ibn Abbas kaže da izraz "وفدا" znači jašući.

'Ali b. Ebu Talib je rekao: "Tako mi Allaha, neće se okupljati pješke, idući svojim nogama, već jašući na kamilama sa zlatnim sedlima i na rasnim konjima sa sedlima od dragog kamenja, koji će, kada zažele ići kasom, a kada zažele letjeti. Riječi Uzvišenog: ... *a kada u Džehennem žedne grešnike potjeramo.* znače toliko žedne da će im od žeđi grla pucati, ali opet neće do pojilišta doći, nego će u Džehennem, džehennemsku vatru, gnoj i ključalu vodu, biti bačeni.

U dugačkom hadisu u kome se govori o zauzimanju (šefa'atu) se između ostalog kaže: "Reći će im se: 'Šta ste poželjeli?' - pa će povikati: 'Vode, pocrkasmo od žeđi!' Na to će im se pokazati na Džehennem kao varku (u kojoj će im se učiniti da ima vode), a zapravo će biti

vatra koja se jedna na drugu obrušava, i reći: 'Zar se nećete napiti?"[28]

Slavljen i hvaljen neka je Allah! Allah je velik! Na ovom svijetu su bili ravnopravni, jednako je i jednima i drugima stizala opskrba, jednako su išli svojim nogama, odlazili i dolazili, jednako su blagodati bile na raspolaganju i onima koji vole i onima koji ne vole Allaha, a kada im je došla smrt, svako od njih je ugledao svoj put i svoje počivalište!

Isto tako, dok su bili u berzahu, svako je ostao sam sa svojim djelima i sa onim što je uradio prije smrti! I dok budu tako, začuće se zaglušujući glas i pozvati ih, pa će začas iz grobova ustati i prema onome koji poziva požuriti, jedni na rasnim konjima, drugi na devama, treći pješke, a četvrti, pužući na svojim licima. Jedni će na svjetlu gledati, a drugi će u mraku slijepi biti, jedni će Milostivom hitati, a drugi će u vatru ulaziti, jedni će srebrene narukvice nositi i piti čisto piće od svoga Gospodara, a druge će u okove stavljati i zebanije maljevima po stomacima i leđima udarati.

Jedni će haljine od dibe, kadife i svakojakih skupocjenih materijala oblačiti, a drugi košulje od vatre i katrana.

---

28 الحديث مخرج في الكتب الستة بألفاظ و طرق و هو في البخاري (١٣ / ٤٧٣) التوحيد، و مسلم (٣/ ٥٣ - ٦٠) الايمان.

Jednima će njihov Gospodar reći: "Mir s vama! Zato što ste strpljivi bili čeka vas najljepše prebivalište!", a drugima: "Ostanite u njoj prezreni i ništa mi ne govorite!" i oni iz Vatre nikada neće izaći.

Tada će istina izaći na vidjelo, razići se njihovi putevi i razdvojiti se dvije skupine. Tada će ono što je bilo neviđeno postati viđeno, ono što je bilo tajno, postati javno, ono što je bilo pokriveno, postati otkriveno, a ono što je bilo sakriveno, postati očevidno.

Uzvišeni Allah veli:

- *Zar ćemo postupiti s onima koji vjeruju i čine dobro kao sa onima koji prave nered na Zemlji, ili, zar ćemo postupiti s onima koji se grijeha klone isto kao i sa grešnicima?* (Sad, 28)

- *Misle li oni koji čine zla djela da ćemo s njima postupiti jednako kao sa onima koji vjeruju i dobra djela čine, da će im život i smrt biti isti? Kako loše rasuđuju!* (El-Džasije, 21)

Koliko će onih koji su na ovom svijetu svakojaku odjeću nosili, toga dana, toliko dugo goli ostati! Koliko će onih koji su na ovom svijetu najrazličitija jela jeli, toga dana, toliko dugo glad trpjeti! Koliko je onih koji su na ovom svijetu šta god su htjeli pili, toga dana, toliku žeđ trpjeti!

Koliko je onih koji su na ovom svijetu u svemu uživali, a toga dana, će toliki bijednici biti!

Uzvišeni Allah veli:

- *Taj drugi svijet daćemo onima koji ne žele da se na Zemlji ohole i da nered čine, a one koji se Allaha boje, čeka sretan kraj.* (El-Kasas, 83)

- *Onaj ko učini dobro djelo dobiće desetorostruku nagradu za njega, a onaj ko uradi zlo - pa, oni koji budu zlo radili biće tačno prema zasluzi kažnjeni.* (El-Kasas, 84)

Kako će izgledati strahote Sudnjeg dana?

Uzvišeni Allah veli:

- *A ti nikako ne misli da Allah ne motri na ono što rade nevjernici! On im samo pušta do Dana kada će im oči ostati otvorene, i kada će žureći, uzdignutih glava, netremice gledati, a srca će im prazna biti.* (Ibrahim, 42-43)

El-Hasan kaže da riječi Uzvišenog "مهطعين" znače žureći, "مقنعى رؤسهم" uzdignute glave tj. svako će toga dana dignute glave gledati prema nebu i niko nikoga neće vidjeti, "لا يرتد اليهم طرفهم" netremice gledati, tj. pogledi će im se od prenapetosti ukočiti i nikome neće ni padati na pamet da o drugome misli, a "أفئدتهم هواء" srca će im prazna biti.

Katade kaže da će im srca izaći iz grudi i zastati u grlu, pa neće moći ni izaći iz usta, niti se vratiti na svoje mjesto. U njima neće ništa biti "هواء". Zato se ovaj isti izraz upotrebljava i za prazni prostor između Zemlje i nebesa, kao i za zrak.

Se'id b. Džubejr kaže: "Tj. kružeći naokolo po unutrašnjosti, ne mogavši naći mjesto gdje će se smiriti. U tome su značenju i riječi Uzvišenog: ... *kada će srca do grkljana doprijeti i popriječiti se*. (Gafir, 18.). Katade kaže: "Kada će srce u grkljanu od straha zastati, pa neće moći ni izaći, niti se vratiti na svoje mjesto. Izraz " كاظمين" znači ćutljiva, jer niko bez Allahova dopuštenja neće moći ništa progovoriti." El-Begavi kaže: "Potištena i ispunjena strahom i zebnjom, jer izraz "كظم" znači smjenjivanje bijesa, straha i žalosti u srcu sve dok se ne stijesni."

Uzvišeni Allah veli: *Kada bližnji neće bližnjega ništa pitati*. (El-Me'aridž, 10.) tj. kada svako bude zaokupljen svojom brigom i kada bližnji neće imati vremena da se raspituje za stanje svoga bližnjega, kao što na drugim mjestima Uzvišeni veli: *Toga dana će se svaki čovjek samo o sebi brinuti*. ('Abese, 37) i *Ako grijehovima pretovareni pozove da mu se ponesu, niko mu ih neće ponijeti, pa ni rođak*. (Fatir, 18).

Ikrime kaže: "Na Sudnjem danu komšija će se uhvatiti za komšiju i reći: 'Gospodaru, upitaj ovoga zašto je preda mnom zatvarao svoja vrata?' Nevjernik će se hvatati za vjernika i govoriti: 'O vjerniče, daj mi svoju ruku! Ja znam kakav sam prema tebi bio na dunjaluku, ali mi danas toliko trebaš!'

Vjernik će se kod svoga Gospodara toliko za njega zauzimati da će i njega vratiti na mjesto koje mu prvobitno nije bilo namjenjeno, tj. u Džehennem. Otac će se na Sudnjem danu držati svoje dijete i govoriti mu: "Sine, kakav sam ja prema tebi kao otac bio?" - pa će ga spomenuti po dobru. Na to će mu on reći: "Sine, danas mi je potreban makar jedan trun od tvojih dobrih djela da bih se spasio od ovoga što vidiš." Na to će mu njegovo dijete reći: "Oče, znam da je malo to što tražiš, ali se i ja bojim onoga čega se bojiš i ti, pa ti ne mogu ništa dati."

Zatim će se uhvatiti za svoju ženu i reći joj: "O ta i ta, kakav sam ja prema tebi kao muž bio?" - pa će mu spomenuti učinjeno dobro. Na to će joj on reći: "Danas od tebe tražim da mi posudiš samo jedno dobro djelo, ne bih li se spasio od ovoga što sama vidiš." Na to će mu ona reći: "To što od mene tražiš je tako malo, ali

ti to ne mogu učiniti niti bilo šta dati, jer se i ja bojim od istog onoga čega se i ti bojiš."

Od 'Aiše, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Ljudi će na Sudnjem danu ustajati pred Gospodarom svjetova. Neki od njih kupaće se u znoju do usnih školjki.[29]

Od el-Mikdada b. el-Esveda, r.a., se prenosi da je čuo kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada bude Sudnji dan Sunce će se iznad ljudi toliko nisko spustiti da će od njih biti koliko jednu ili dvije milje, pa će ih Sunce topiti. Oni će se prema svojim djelima u znoju obljevati. Nekome će znoj biti do koljena, nekome do pojasa, a nekome skroz do usta."[30]

Kako će izgledati suđenje?

Uzvišeni Allah veli:

- *Danas ćemo im usta zapečatiti, njihove ruke će Nam govoriti, a noge njihove će o onom što su radili svjedočiti.* (Ja-sin, 65)

- *A na dan kada Allahovi neprijatelji u Vatru budu potjerani, - oni prvi biće zadržani, da bi ih sustigli ostali, - i kada dođu do nje, uši njihove, i oči njihove, i kože njihove svjedočiće protiv njih o*

---

29 رواه البخاري (١١/ ٣٩٢) الرقائق ؛ ومسلم (١٧/ ١٩٥) صفة يوم القيامة .

30 رواه مسلم (١٧/ ١٩٦) صفة يوم القيامة و الترمذي (٩/ ٣٥٥) الزهد.

onome što su radili. "Zašto svjedočite protiv nas!" - upitaće oni kože svoje. "Allah, koji je dao sposobnost govora svakom biću, obdario je darom govora i nas" - odgovoriće. "On vas je prvi put stvorio i Njemu ste se, evo, vratili. Vi se niste krili zato da ne bi uši vaše i oči vaše i kože vaše protiv vas svjedočile, već zato što ste vjerovali da Allah neće saznati mnogo štošta što ste radili. I to vaše uvjerenje, koje ste o Gospodaru svome imali, upropastilo vas je, i sada ste nastradali." (Fussilet, 19-23)

Od Enesa, r.a., se prenosi da je rekao: "Bili smo kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., pa se nasmijao i upitao: 'Znate li čemu sam se nasmijao?' - pa smo rekli: 'Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju.' Na to je rekao: 'Prepiranju roba sa svojim Gospodarom.

Rob će reći: 'Gospodaru, zar me nećeš poštedjeti nepravde?' - pa će odgovoriti: 'Hoću.' On (rob) će reći: 'Ne slažem se da protiv mene bude svjedok iko drugi do sam ja.' - pa će mu reći: 'Dovoljno je da ti danas protiv sebe račun sviđaš i da pisari plemeniti budu svjedoci.'

On (tj. Poslanik) je rekao: "Zatim će mu se zapečatiti usta i reći njegovim organima tijela: 'Govorite!' - pa će početi pričati o njegovim djelima." On (tj. Poslanik) je rekao: "Zatim će mu se pustiti da govori, pa će reći tj. svojim organima:

'Daleko vam, daleko bilo, pa ja sam se zbog vas prepirao."[31]

Od Aiše, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Ko god bude ispitivan, biće kažnjen." - pa sam rekla: "Zar Allah nije rekao: *Onaj kome bude knjiga njegova u desnu ruku njegovu data, lahko će račun položiti.* (El-Inšikak. 7-8) - pa je rekao: "To je samo izlaganje. Nema nikoga ko će na Sudnjem danu biti ispitivan, a da neće propasti."[32]

Od Ebu Berze, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čovjekova se stopala na Sudnjem danu neće pomaći dok ne bude upitan za petoro: U čemu je život potrošio, u čemu je mladost proveo, kako je imetak zaradio i u što ga je potrošio i šta je radio po onome što je znao."[33]

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Prava prema drugima na Sudnjem danu će se morati izravnati, dotle da će se od rogate ovce uzeti i dati šukastoj."[34]

---

31 رواه مسلم (١٨ / ١٠٤ ، ١٠٥) الزهد.

32 رواه البخاري (١١ / ٤٠٠) الرقاق ، و مسلم (١٧ / ٢٠٨) صفة يوم القيامة ، و الترمذي (١١ / ٢٥٨) صفة القيامة ، و أحمد (٦ / ٤٧ ، ٩١، ١٢٧).

33 رواه الترمذي (٩ / ٢٥٣) صفة القيامة ، و قال حسن صحيح ، و حسنه الألباني لشواهده في الصحيحة .

34 رواه مسلم (١٦ / ١٣٢) البر و الصلة ، و الترمذي (٩ / ٢٥٥) الزهد ، و أحمد (٢ / ٢٣٥ ، ٣٢٣).

Kakva će vaga i vaganje biti?

Uzvišeni Allah veli:

Mi ćemo na Sudnjem danu ispravne terezije postaviti, pa se nikome krivo neće učiniti; ako nešto bude teško koliko zrno gorušice, Mi ćemo za to kazniti ili nagraditi. A dosta je što ćemo Mi račune ispitivati. (El-Enbija', 47)

Mjerenje toga dana biće pravedno: oni čija dobra djela prevagnu, oni će šta žele postići; a oni čija dobra djela budu lahka, oni će, zato što dokaze naše nisu priznavali, stradati. (El-A'raf, 8-9)

O tome šta će se zapravo na Sudnjem danu mjeriti među islamskim učenjacima postoje četiri mišljenja:

1. Da će se mjeriti sama djela, tj. da će se čovjekova djela otjeloviti i staviti na vagu. Uzvišeni Allah veli: *Onaj ko bude uradio koliko trun dobra - vidjeće ga, a onaj ko bude uradio koliko trun zla - vidjeće ga.* (Ez-Zilzal, 7-8)

U hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dvije drage riječi Milostivom, lahke na jeziku, a teške na vagi su: "سبحان الله و بحمده سبحان الله العظيم" / "Slavljen i hvaljen neka je Allah, slavljen neka je Uzvišeni Allah!"[35]

[35] رواه البخاري (١١/ ٢٠٦) الدعوات ، و مسلم (١٧/ ١٩) الذكر و الدعاء، و الترمذي (٣٥٣٤ تحفة) الدعوات .

2. Da će se mjeriti same knjige u kojima su zapisana djela. Na to upućuje hadis u kome se govori o listiću, a koji prenosi Abdullah b. 'Amr b. el-'As, r.a., i u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni će Allah na Sudnjem danu, između svih ljudi, izabrati jednog čovjeka od mojih sljedbenika i razviti njegovih devedeset i devet smotaka knjiga, od kojih će svaki smotak biti dugačak dokle pogled dopire.

Zatim će mu reći: 'Poričeš li išta od ovoga i misliš li da su ti Moji čuvari - pisari kakvu nepravdu učinili?' - pa će reći: 'Ne, Gospodaru!' Zatim će ga upitati: 'Imaš li još kakvih opravdanja ili dobrih djela?' - pa će se čovjek uplašiti i reći: 'Nemam, Gospodaru.'

Na to će On reći: 'Naprotiv, kod Nas ima jedno tvoje dobro djelo koje ti danas neće biti zaboravljeno, pa će mu izvaditi jedan listić na kome će pisati: 'Svjedočim da nema boga, osim Allaha i svjedočim da je Muhammed, s.a.v.s., Allahov poslanik.' Zatim će reći: 'Dovedite ga!' - pa će ovaj upitati: 'Gospodaru, šta je ovaj listić u odnosu na ovolike knjige?'

Na to će mu reći: 'Danas ti neće biti učinjena nikakva nepravda.' Zatim će knjige biti stavljene na jedan tas, a listić na drugi tas vage, pa će listić pretegnuti knjige. Ništa nije teže od ono-

ga što je urađeno sa prethodno izgovorenim riječima: 'U ime Allaha, Milosnika, Milostivog!'"[36]

3. Da će se mjeriti nagrada za učinjena djela, kao što stoji u hadisu en-Nuvasa b. Sem'ana el-Kelabije, r.a., koji kaže da je čuo da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Na Sudnjem danu bit će doveden Kur'an i oni koji su po njemu radili. Naprijed će biti poglavlja "El-Bekare" i "Ali 'Imran".

Njih dva je Allahov Poslanik, s.a.v.s., uporedio sa tri primjera koja još nisam zaboravio. On je rekao da su ona (tj. poglavlja El-Bekare i Ali 'Imran) "kao dva crna oblaka ili dva hlada, a između njih istok, ili kao dva jata ptica koja kruže i zagovaraju onoga ko ih uči."[37] Et-Tirmizi, Allah mu se smilovao, kaže: "To znači da će biti dovedeni i sevabi njegovog učenja."

4. Da će se mjeriti sami ljudi koji su činili djela. Dokaz za to je hadis koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s.,

---

36 رواه الترمذى (١٠ / ١٠٧) الايمان ، و قال: حسن غريب، و ابن ماجة (٤٣٠٠) ، و الحاكم (١ / ٥٢٩) و صححه و وافقه الذهبى ، و أحمد (٢/ ٢١٣) ، و ابن حبان (٢٥٢٤) موارد و صححه الألباني.

El-Albani kaže: "Ovo je dokaz da će vaga na kojoj će se vagati djela imati dva vidljiva tasa i da će se djela mjeriti. To je sastavni dio vjerovanja sljedbenika islamske tradicije (أهل السنة). O ovome ima više isprepletenih hadisa, iako, istina nisu mutevatir." (الصحيحة ١/ ٤٣ ، ٤٤).

37 رواه مسلم (٦/ ٩٠ ، ٩١) صلاة المسافرين ، و الترمذى (١١ / ١٤ ، ١٥) ثواب القرآن .

rekao: "Na Sudnjem danu će doći krupan i debeo čovjek pa kod Allaha neće težiti ni koliko je krilo komarca." dodavši: "Pročitajte (riječi Uzvišenog): ... *i na Sudnjem danu im nikakva značaja nećemo dati*. (El-Kehf, 105)

Na osnovu gore navedenih tekstova vidi se, a to, opet, Allah najbolje zna, da će se na Sudnjem danu zajedno mjeriti i čovjek i njegova djela, i knjige u kojima su ona zapisana. Zato između navedenih tekstova nema nikakva nepodudaranja. Allah, opet, najbolje zna!

Kakva će biti sirat - ćuprija?

U Buharijinom *Sahihu* i Muslimovu *Sahihu* od Ebu Hurejre, r.a., se u dugom hadisu o viđenju i zauzimanju, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "... pa će se između dva kraja Džehennema postaviti ćuprija. Ja i moji sljedbenici ćemo biti prvi koji će ju preći.

Neće biti dopušteno nikome da govori, osim poslanicima. Toga Dana poslanici će moliti: "Bože, spasi! Bože, spasi!" U Džehennemu će biti kuke poput bodljiki od sa'dana (bot. Neurada procumbens). Jeste li vidjeli kako izgleda sa'dan?" - pa su rekli: "Jesmo, Allahov Poslaniče." Zatim je nastavio: "One (tj. kuke) su poput bodljiki od sa'dana, samo što niko osim Uzvišenog Allaha ne zna kolike su. One će za sebe kačiti ljude prema njihovim djelima. Među njima će biti onih koji će zbog svojih djela propasti, onih koji će biti

okovani, onih kojima će zapinjati i padati na tle i onih koji će mimo njih proći itd."[38]

U dugačkom, merfu' hadisu koji prenosi Ebu Se'id el-Hudri, r.a., između ostalog stoji: "Zatim će se donijeti ćuprija i postaviti iznad dva kraja Džehennema." Upitali smo: "Allahov Poslaniče, a kakva je ćuprija?" - pa je rekao: "Skliska i jako klizava sa hvataljkama, kukama i široko otvorenim kukastim bodljikama, slične kao što su one na sa'danu koji raste u Nedždu.

Vjernik će preko nje preći kao pogled oka, kao munja, kao vjetar i kao jahač na najboljem rasnom konju. Spasiće se i musliman i onaj ko se malo ogrebe. Ostali će sve do jednog propasti u džehennemsku vatru vukući za sobom jedni druge."[39]

U hadisu koji navodi Muslim u jednoj verziji stoji da je Ebu Se'id rekao: "Čuo sam da je ćuprija tanja od dlake i oštrija od sablje."

Sravnavanje računa među protivnicima

Znaj da će se od opasnosti na onome svijetu spasiti samo onaj ko se na ovome svijetu stalno sam sa sobom obračunava, preispituje i svoja djela, riječi, korake i poglede mjeri i odmjerava

38 تقدم تخريجه هامش (٣١٢)

39 رواه الحاكم (٤ / ٥٨) الأهوال و قال صحيح على شرط الشيخين و قال الذهبي: روى مسلم أكثره من حديث معمر عن زيد بن أسلم .

jedino vagom Vjerozakona. Samoobračunavanje je neophodno kako bi se čovjek prije smrti iskreno pokajao za svaki učinjeni grijeh, uvidio svoje greške i nedosljednost u izvršavanju obaveza prema Uzvišenom Allahu, malo pomalo se odužio prema onima kojima je nanio nepravdu, zatražio halala od svih onih koje je na bilo koji način uvrijedio; bilo to jezikom, rukom ili pogrešnim mišljenjem u sebi, tako da bi prije nego što umre, pridobio njihova srca, ne ostajući nikome dužan. To je ono što čovjeka, bez polaganja računa, uvodi u Džennet.

U suprotnom, ako čovjek umre, prije nego sa svakim izravna račune, na Sudnjem danu će se oko njega okupiti svi oni s kojima je bio u sporu, pa će ga jedni tegliti za ruku, drugi čupati za kosu, treći se pribiti uz njega, četvrti govoriti da mu je nepravdu učinio, peti da ga je opsovao, šesti da mu se rugao, sedmi da ga je u kupoprodaji prevario itd. Ako tako ne uradi, biće i onih koji će govoriti da mu je pod mahanom prodao robu, da je prikrio mahanu, da je varao na cijeni, da ga je vidio siromašna i pomoći potrebna, te da mu, iako je bio bogat, nije pomogao, da je vidio da mu je nepravda učinjena i da mu, iako je mogao, nije u pomoć pritekao i nepravdu otklonio.

Ukratko, oko tebe će se okupiti svi oni prema kojima si nešto dužan ostao i tražiti svoje

pravo, a ti ćeš zbunjeno gledati koliko ih je, nemoćan da im se odupreš i suprotstaviš. Jedino će ti preostati da se nadaš u svoga Gospodara, neće li te On iz njihovih ruku iščupati. Međutim, uši će ti začuti poziv Svemogućeg: *Danas će svaki čovjek prema zasluzi kažnjen ili nagrađen biti; Danas neće nepravde biti!* (Gafir, 17)

Tada će ti srce, od straha, htjeti iskočiti. Tada ćeš se sjetiti da te je Allah preko Svoga Poslanika, s.a.v.s., upozoravao i opominjao: *A ti nikako ne misli da Allah ne motri na ono što rade nevjernici! On im samo pušta do dana kada će im oči ostati otvorene, i kada će žureći, uzdignutih glava, netremice gledati; a srca će im prazna biti.* (Ibrahim, 42-43)

Kako ti je samo danas drago pretresati tuđe brige, druge tračati i njihovu imovinu zakidati i jesti! Kako će ti teško biti na Sudnjem danu kada sve izađe na vidjelo pravde i kada se razotkriju tvoje sramote i nevaljali postupci! Zato se dobro pazi da protiv sebe ne izazoveš Allahov bijes i gnjev, a time i Njegovu bolnu kaznu. Budi ustrajan na Pravome putu, jer ko bude ustrajan na Pravome putu na ovom svijetu, bit će mu lakše preći preko sirat-ćuprije na onom svijetu i spasiti se. Onaj ko na ovome svijetu skrene sa Pravoga puta, bit će mu leđa pretovarena teretom grijeha na onom svijetu, koje neće moći izdržati, nego će pokleknuti i pasti u provaliju vatre džehennemske na prvom koraku kojim kroči preko sirat-ćuprije.

DŽENNET I DŽEHENNEM[40]

OPIS DŽEHENNEMA I NJEGOVIH KAZNI I STRAHOTA

Opisujući Džehennem el-Gazali, Allah mu se smilovao, kaže: "Hej ti koji o sebi ne vodiš računa i koji si se zaokupio ovosvjetskim poslovima osuđenim na propast i nestanak, prestani razmišljati o onome što napuštaš i svu pažnju posveti na svoje buduće odredište, jer ti se u riječima Uzvišenog poručuje da će Džehennem za sve odredište biti: *I svaki od vas će do njega stići! Gospodar tvoj se sigurno tako obavezao! Zatim ćemo one koji su se grijeha klonili spasiti, a nevjernike ćemo da u njemu na koljenima kleče ostaviti.* (Merjem, 71-72).

Sigurno ćeš i ti do njega stići, a u pitanju je da li ćeš se spasiti. Zato u srcu dobro razmisli o strahotama odredišta, jer, možda ćeš se početi spremati kako ćeš se od njega spasiti?! Zamisli samo kako će ljudi izgledati, na Sudnjem danu nakon što su prodeverali ono što su prodevera-

---

[40] احياء علوم الدين – الترغيب و الترهيب للمنذرى – الزهد و الرقائق لابن المبارك – حادى الأرواح الى بلاد الأفراح لابن القيم – البداية و النهاية لابن كثير.

li. Zamisli da će, dok u strahu i nesreći budu stajali, iščekujući šta će se dalje desiti i hoće li se ko za njih zauzeti, griješnike tmina u tri pramena razdvojena obuzeti i prema njima se rasplamsala vatra pomoliti.

Zamisli samo prizor, kada će od straha, svi ljudi na koljenima klečati, da će čak i nevini od zla svršetka zazirati! Zamisli samo kakav će strah biti, kada se pomoli neko od zebanija i upita: 'Gdje je taj i taj, koji se na dunjaluku previše nadao, sve odgađao i koji je cio svoj život u nedjelima proveo?!

Zamisli samo kako će strašno biti, kada ga gvozdenim maljevima počnu udarati, zastrašujućom kaznom mu prijetiti, u žestoku patnju ga voditi i strmoglavačke ga na dno Džehennema bacati, rekavši mu: *Okušaj, ta ti si, uistinu, 'moćni' i 'poštovani'.* (Ed-Duhan, 49)

Zamisli samo kako će im biti kada se u tijesnu kuću sa svih strana nakrcaju, kuću sa mračnim prolazima, zastrašujućim nesrećama, kuću u kojoj će vječno zarobljenici ostati, ispod koje će se vatra razbuktavati, u kojoj će im piće ključala voda biti, a Džehennem staništem postati, kuću u kojoj će ih Zebanije željeznim maljevima po glavi udarati i gdje će se u džehennemskoj provaliji okupljati!

U njoj će smrt priželjkivati, okovi im se nikada neće skidati, noge će im za kosu vezati, lica će im od grijeha pocrnjeti. Dozivaće se iz svojih boravišta i na sve strane kukati i pomagati: 'O Malik, prijetnja se na nama obistinila! O Malik, kože su nam se ispekle! O Malik, izvedi nas odavde, nikada više nećemo činiti ono što smo činili!' Na to će im zebanije odgovoriti: 'Daleko od toga da ćete više ikada mira imati! Nema vam izlaska iz kuće poniženja! Ostanite u njoj prezreni i ništa ne govorite! I kada bi iz nje izašli, opet bi isto, kao i ranije, ono što vam je bilo zabranjeno činili.'

Tada će svaku nadu izgubiti i, zato što su u griješenju prema Allahu pretjerali, zažaliti. Ali, od kazne ih neće spasiti kajanje, niti će im pomoći žaljenje, nego će se, poraženi, strmoglaviti i vatra će ih sa svih strana okružiti; iznad, ispod, zdesne i slijeve njihove strane, pa će se u vatri gušiti. Ona će im biti i hrana, i piće, i odjeća i postelja. Kuda god se okrenu, čekaće ih gomile vatre, košulje od katrana, željezni maljevi i teški lanci.

Tako će pomagati u tjeskobi, krhati se po ponorima i biti udarani do besvijesti. Gorjeće i ključati na vatri, kao što ključaju lonci, kukati i cviliti, i svaki put kada zamole propast, na njihove će se glave odozgo sručiti ključala voda, od koje će im se topiti trbusi njihovi i kože nji-

hove. Biće mlaćeni gvozdenim maljevima kojima će im se razbijati čela njihova, pa će na usta gnoj povraćati, a od žeđi im jetre pucati. Niz obraze će im se zjenice proljevati, a sa jagodica lica meso otpadati, tako da će smrt prizivati, ali im neće biti dato da umru."[41]

Dubina Džehennema i žestina njegove vatre

Od Utbe b. Gazvana se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Sa ivice Džehennema će se baciti ogromni kamen i kroz njega propadati sedamdeset godina dok ne padne na njegovo dno."[42]

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je rekao: "Bili smo kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada se (iznenada) začuo tup udar, pa je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: 'Znate li šta je ovo?' - pa smo rekli da Allah i Njegov Poslanik, s.a.v.s., najbolje znaju. Na to je on rekao: 'Ovo je kamen koji je Allah u Džehennem poslao prije sedamdeset ljeta, i upravo je sada završio na njegovu dnu.'"[43]

Džehennem ima sedmora vrata, kao što se kaže u riječima Uzvišenog Allaha: *On će sedam*

---

41 احياء علوم الدين (٢٩٨٦ – ٢٩٨٨).

42 رواه أحمد (٤/ ١٧٤) ، و الترمذي (١٠/ ٤٥، ٤٦) صفة جهنم و صححه الألبانى.

43 رواه مسلم (١٧/ ١٧٩) كتاب الجنة باب جهنم ، و الوجبة هى السقطة.

kapija imati i kroz svaku će određen broj njih proći. (El-Hidžr, 43) Neki smatraju da se pod izrazom "أبواب" / "kapije" misli na sedam katova Džehennema.

Od Abdullaha b. Mes'uda, r.a., se prenosi da je u vezi riječi Uzvišenog: ... *čije će gorivo biti ljudi i kamenje.* (El-Bekare, 24) rekao: "da je to kamenje od sumpora koje je Uzvišeni Allah na nama najbližem nebu stvorio, još onoga dana kada je stvorio nebesa i Zemlju i da je ono pripremljeno za nevjernike."

U Buharijinom *Sahihu* i u Muslimovom *Sahihu* u više verzija se navodi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U Džehennem će se neprestano ubacivati, a on će cijelo vrijeme govoriti: 'Ima li još?', sve dok na njega Svemogući Gospodar ne stane Svojim stopalama i ne savije ga, kada će on (tj. Džehennem) reći: "Dosta, dosta, tako mi Tvoje moći!" [44]

Od Ibn Mes'uda, r.a., se prenosi da je u vezi riječi Uzvišenog: *On će kao kule bacati iskre.* (El-Murselat, 32) rekao: "Ja ne kažem da će one biti kao drveće, nego kao tvrđave i gradovi."

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ova vaša vatra koju

---

44 رواه البخارى (٨/ ٥٩٤) التفسير ، و مسلم (١٧ / ١٨٤) كتاب الجنة .

potpaljuje čovjek, ima samo jedan dio vreline od sedamdeset dijelova koliko ih ima džehennemska vatra." Na to su upitali: "Allahov Poslaniče, tako nam Allaha i on je dovoljan." - pa je dodao: "Ona je od ove (dunjalučke) jača za šezdeset i devet puta. Svaki od njenih dijelova je poput njene vrućine."[45]

Hrana stanovnika Džehennema

Uzvišeni Allah veli:

- *Kada drugog jela osim trnja neće imati, koje neće ni ugojiti ni glad utoliti.* (El-Gašije, 6.-7.) Pomenuto trnje "ضريع" je toliko odvratno da ga, ni kada su najgladnije, neće ni životinje koje pasu travu.

- *Biće u Nas dosta okova i ognja, i jela koje u grlu zastaje i patnje nesnosne.* (El-Muzzemmil, 12-13). U vezi riječi Uzvišenog: ... *i jela koje u grlu zastaje*. Ibn Abbas, r.a., je rekao da se pod time misli na trnje koje, kada se pođe da proguta, zastane u grlu, pa ne može ni naprijed ni nazad da se protjera.

I tada ćete vi, o zabludjeli, koji poričete oživljenje, sigurno s drveta zekkum jesti, i njime ćete trbuhe puniti, pa zatim na to, vodu ključalu piti,

---

[45] رواه البخاري (٦/ ٣٣٠) بدء الخلق ، و مسلم (١٧ / ١٧٩) كتاب الجنة و مالك في الموطأ (٢/ ٩٩٤) جهنم ، و الترمذي (١٠ / ٥٨) صفة جهنم .

poput kamila koje ne mogu žeđ ugasiti, to će na onom svijetu biti gošćenje njihovo. (El-Vaki'a, 51-56), a u opisu drva zekkum Uzvišeni kaže:

To je drvo koje će usred Džehennema rasti; plod će mu poput glava šejtanskih biti. Oni će se njime hraniti i trbuhe će svoje njime puniti, zatim će to s ključalom vodom izmiješati, a potom će se, sigurno, opet u Džehennem vratiti. (Es-Saffat, 64-68)

Od Ibn Abbasa, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., proučio sljedeći kur'anski ajet: *Bojte se Allaha onako kako se treba bojati i umirite samo kao muslimani!* (Ali 'Imran, 102) i rekao: "Kada bi samo jedna kap od (džehennemskog) zekkum drveta kanula na ovaj svijet, pokvarila bi sve namirnice stanovnicima ovog svijeta. Kako li će tek onome kome će on hrana biti?!"[46]

Uzvišeni Allah je rekao: *Zato on danas ovdje nema prisna prijatelja, ni druga jela osim splačina.* (El-Hakkatu, 35-36) Ibn Abbas kaže da se pod izrazom "غسلين" misli na krv, sukrvicu i gnoj koji će curiti iz njihovih tijela.

To što se na jednom mjestu u riječima Uzvišenog Allaha kaže da će njihova hrana biti: ...

---

[46] رواه الترمذي (١٠ / ٥٤) صفة جهنم و قال: هذا حديث حسن صحيح ، و لأحمد (١ / ٣٠١، ٣٣٨) ، و ابن ماجة (٤٣٢٥) الزهد و صححه الألباني في صحيح الجامع رقم ٥١٢٦ و صححه عبد القادر الأرناؤوط في تحقيق جامع الأصول.

samo trnje. (El-Gašije, 6), na drugom mjestu: ... *zekkum drvo.* (El-Vaki'a, 52), na trećem mjestu: *Oni u trbuhe svoje ne trpaju ništa drugo do vatru.* (El-Bekare, 174) može se razumjeti da će im to sve biti hrana, ili da će hrana u zavisnosti od vrste kazne biti različita, tj. da će jedni jesti *samo trnje,* drugi *zekkum drvo,* treći *vatru,* odnosno da će svaka vrsta stanovnika Džehennema imati svoju hranu.

Piće stanovnika Džehennema

Uzvišeni Allah kaže:

I on će biti pojen odvratnom kapljevinom, mučiće se da je proguta, ali je nikako neće moći proždrijeti i smrt će mu sa svih strana prilaziti, ali on neće umrijeti; njega će teška patnja čekati. (Ibrahim, 16-17) tj. bit će pojen gnojem koji će mu iz tijela curiti i koji će neprijatno zaudarati, pa ga zbog pokvarenosti i gustoće neće moći proždrijeti.

Uzavrelom vodom će se pojiti koja će im crijeva kidati. (Muhammed, 15). Od ove uzavrele vode na vatri džehennemskoj, topiće se ono što je u trbusima njihovim, izlaziti im crijeva i raspadati se koža, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *Od nje će se istopiti ono što je u trbusima njihovim, i koža, a gvozdenim maljevima biće mlaćeni; kada god pokušaju da zbog teškog jada iz nje iziđu,*

biće u nju vraćeni: "Iskusite patnju u užarenoj vatri!" (El-Hadždž, 20-22)

... a ako zamole pomoć, pomoći će im se tekućinom poput rastopljene kovine koja će lica ispeći. Užasna li pića i grozna li boravišta! (El-Kehf, 29)

Odjeća stanovnika Džehennema

Uzvišeni Allah veli:

Toga Dana ćeš vidjeti grešnike povezane u zajedničke okove; košulje će im od katrana biti, a vatra će im lica njihova obavijati. (Ibrahim, 49-50) Riječi Uzvišenog: ... *košulje će im od katrana biti.* znače da će im odjeća biti od katrana koji će pržiti njihove kože, tako da će i one izgorjeti i pocrnjeti kao košulje od katrana.

Ovdje je uzet katran zato što je u dodiru sa vatrom brzo zapaljiv, što ima neprijatan miris i ružnu boju. Za katran se kaže da su njime odavnina mazali šugom zaraženu kamilu. U tom se smislu od Ebu Malika el-Eš'arija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ako se narikača prije smrti ne pokaje, na Sudnjem danu će biti proživljena u košulji od katrana i u oklopu od šugave kože."[47]

---

[47] رواه مسلم (٦/ ٢٣٥، ٢٣٦) الجنائز .
En-Nevevi kaže: "Ovaj hadis je dokaz da je naricanje zabranjeno, o čemu su islamski učenjaci jednoglasnog mi-

Uzvišeni Allah, nadalje, veli: *Onima koji ne budu vjerovali biće odijela od vatre skrojena, a ključala voda biće na glave njihove ljevana.* El-Hadždž, 19) tj. biće im odijela skrojena prema veličini, jer se odijelo kroji prema veličini onoga kome je namijenjeno. Ima mišljenja da se pod tim podrazumijeva od bakra koji se rastopio pa postao kao vatra. Međutim, ispravno je vjerovati onako kako je rečeno u kur'anskom tekstu.

Od Semure b. Džunduba, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Neke od njih vatra će obuzeti do koljena, neke do pojasa, neke do vrata, a neke do ključne kosti."[48]

Od Ibn 'Abbasa, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Od svih stanovnika Džehennema najblaža kazna će biti Ebu Talibu. Obuzimaće ga dokle mu hvata obuća i od nje ključati mozak."[49]

šljenja. U njemu je također potvrda da je za taj grijeh pokajanje ispravno, ukoliko se učini prije nego što duša dođe do grkljana."

48 رواه مسلم (١٧/ ١٨٠) الجنة .

49 رواه مسلم (٣/ ٨٥) الايمان.

Postelja stanovnika Džehennema

Uzvišeni Allah kaže:

- *U Džehennemu će im ležaji i pokrivači od vatre biti.* (El-A'raf, 41) tj. postelja će im biti od vatre i pokrivači od vatre, neka nas Allah od nje sačuva.

- *Nad njima će biti naslage od vatre, a i ispod njih naslage.* (Ez-Zumer, 16) tj. pokrivači, postelja i krovovi od vatre. Izraz "ظلل" / "hladovi" ovdje je upotrijebljen u ironičnom značenju, jer hladovina štiti od vrućine, za razliku od ove njihove koja će ih pržiti, kao što na drugom mjestu stoji u riječima Uzvišenog: *Idite prema onome što ste neistinom smatrali, idite prema dimu u tri prama razdvojenom.* (El-Murselat, 29.-30)

Veličina - obim stanovnika Džehennema i odvratnost njihova izgleda

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Između plećki nevjernika biće tri dana hoda za brzog jahača"[50] Od njega se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., također, rekao: "Kutnjak nevjernika je kao (brdo)

[50] رواه البخاري (١١/ ٤١٥) الرقاق ، و مسلم (٧/ ١٨٦) صفة الجنة.

Uhud, a bora na koži (tolika da bi trebalo) tri dana hoda (da se pređe)."[51]

El-Hafiz El-Munziri je rekao: "I u ovom Ummetu će biti pojedinaca koji će u Džehennemu biti ogromni kao što su ogromni i nevjernici."

Ibn Madže, El-Hakim i neki drugi, navode hadis koji prenosi Abdullah b. Kajs u kome stoji: "Jedne noći sam bio kod Ebu Burejde kada je kod nas došao El-Haris b. Ukajš, r.a., pa nam je te noći el-Haris ispričao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Zahvaljujući njegovu zauzimanju (بشفاعته) u Džennet će od mojih sljedbenika ući više (ljudi) nego što ih ima u Mudaru. Među mojim sljedbenicima biće i onih koji će radi Vatre toliko narasti da će zauzeti jedan od njenih uglova."[52]

Opis još nekih vrsta kazni

Od Enesa b. Malika, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Na Sudnjem danu će se prići čovjeku koji je na dunjaluku najviše

---

[51] رواه مسلم (١٧ / ١٨٦) صفة الجنة ، و الترمذى (١٠ / ٤٧، ٤٨) صفة جهنم .
En-Nevevi kaže: "Ovo sve zato da bi mu bol i patnja bili veći. U ovo se ne smije sumnjati, jer je to sve u Allahovoj moći. U to se mora vjerovati, jer je vijest o tome saopćio lično Vjerovjesnik, s.a.v.s., koji je samo istinu govorio."

[52] رواه ابن ماجة (٤٣٢٣) صفة النار ، و الحاكم (١ / ٧) و قال الحاكم: صحيح على شرط مسلم و وافقه الذهبى و قال المنذرى و اسناده جيد و صححه ألألبانى .

uživao a biće od stanovnika vatre, pa će se samo jedan put umočiti u vatru i upitati: 'Čovječe, jesi li ikada vidio kakvo dobro? Jesi li ikada osjetio kakvo uživanje?' - pa će odgovoriti: 'Nisam, tako mi Allaha, Gospodaru!'

Zatim će se prići jednom od stanovnika Dženneta koji je na ovom svijetu bio najnesretniji čovjek, pa će mu se dati da samo jednom oproba Džennet i upitati: 'Čovječe, jesi li ikada vidio kakvu bijedu? Jesi li ikada osjetio nestašicu?' - pa će odgovoriti: 'Nisam, tako mi Allaha, Gospodaru! Nikada nisam osjetio poteškoću, niti sam je kada vidio."[53]

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nema nikoga ko ima riznicu blaga, pa na nju ne daje zekat, a da mu se ona na Sudnjem danu neće pretvoriti u ćelava junaka koji svojim vilicama gricka dva zrna grožđica i koji će mu reći: 'Ja sam tvoj imetak. Ja sam tvoja riznica.'[54]

U drugoj verziji još stoji: "pa će od njega početi bježati, a ovaj ga goniti i od njega se braniti, a ovaj ga svojom rukom založiti i savladati i to mu o vrat objesiti.", a zatim je proučio ovaj

---

[53] رواه مسلم (١٧/ ١٤٩) صفة القيامة ، و ابن ماجة (٤٣٢١) صفة النار قال ابن الأثير: فيصبغ: أى يغمس فى النار او الجنة غمسة كأنه يدخل اليها ادخاله واحدة.

[54] رواه البخارى (٦٨٣) الزكاة.

ajet: *Neka oni koji škrtare u onom što im Allah iz obilja Svoga daje, nikako ne misle da je to dobro za njih; ne, to je zlo za njih. Na Sudnjem danu biće im o vratu obješeno ono čime su škrtarili.* (Ali 'Imran, 180)

Od Nu'mana b. Bešira, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Od svih stanovnika Džehennema najblaža kazna će biti čovjeku ispod čijih peta će gorjeti dvije glavnje žeravice od kojih će mu ključati mozak kao što na suhom granju ključa kotao."[55]

Od el-Hasana el-Basrija se prenosi da je u vezi riječi Uzvišenog: *Kad im se kože ispeku, zamijenićemo im ih drugim kožama da osjete pravu patnju."* (En-Nisa', 56) rekao: "Vatra će ih svaki dan sagorjeti po sedamdeset hiljada puta, i svaki put će kada sagore, biti rečeno: "Vratite se ponovo kao što ste bile!" - pa će se vratiti."

Kažnjavanje stanovnika Džehennema u moralno-psihičkom smislu

U ovu vrstu kažnjavanja spada i to da će stanovnike Džehennema prije ulaska u džehennemsku vatru meleki ušutkivati, kao što stoji u riječima Uzvišenog Allaha: *Kad god se koja go-*

55 رواه البخارى (١١/ ٤١٧) الرقاق، و مسلم (٣/ ٨٥، ٨٦) الايمان ، و الترمذى (٢٧٤٤) صفة جهنم .

mila u nj baci, stražari u njemu će je upitati: "Zar nije niko dolazio da vas opominje?" "Jest, dolazio nam je onaj koji nas je opominjao"- odgovoriće -, "a mi smo poricali i govorili: 'Allah nije objavio ništa." (El-Mulk, 8-9)

U ovu vrstu kažnjavanja spada i to što će jedni druge proklinjati i psovati, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *I kad god neki narod uđe, proklinjaće onaj za kojim se u nevjerovanju poveo.* (El-A'raf, 38), zatim i to što će se tlačitelji odreći od potlačenih, pa će im potlačeni, kao što veli Uzvišeni, reći: *"Da nam je samo da se vratimo, pa da se i mi njih odreknemo kao što su se i oni nas odrekli!" Eto, tako će Allah njima djela njihova po njih kobnim pokazati i oni iz vatre neće izlaziti."* (El-Bekare, 167)

U njihov moralni poraz i svojevrsnu kaznu spada i to što će vidjeti da će vjernici koje su na ovom svijetu vrijeđali, ponižavali i ruglu ih izlagali, zaslužiti Allahovo zadovoljstvo i nagradu, te spas od Allahove srdžbe i gnjeva kojima su oni izvrgnuti, kao što stoji u riječima Uzvišenog: *I govoriće: "Zašto ne vidimo ljude koje smo u zle ubrajali i koje smo ismijavali? Da nam se nisu iz vida izgubili?"* (Sad, 62-63)

U njihov moralni poraz i kaznu spada i to što im neće biti dozvoljeno da govore. U tom smi-

slu Muhammed b. Ka'b kaže: "Stanovnici Džehennema htjeće uputiti pet molbi, od kojih će im se Allah odazvati na četiri, ali kad dođu do pete zanijemiće i neće je moći izgovoriti, niti poslije toga bilo šta progovoriti. To su njihove riječi: *"Gospodaru naš" - reći će oni - "dva puta si nas usmrtio i dva puta si nas oživio; mi priznajemo grijehe naše, pa ima li ikakva načina da se izađe?"* (Gafir, 11)

Uzvišeni Allah će, odazivajući se na njihovo molenje, reći: *To vam je zato što niste vjerovali kada se pozivalo Allahu Jedinom, a vjerovali ste ako bi Mu se neko drugi smatrao jednakim! Odluka pripada jedino Allahu, Uzvišenom i Velikom.* (Gafir, 12) Oni će zatim reći: *Gospodaru naš, vidjeli smo i čuli smo, pa nas povrati da dobra djela činimo, mi, doista, čvrsto vjerujemo!* (Es-Sedžde, 12), a Uzvišeni Allah će im odgovoriti: *Zar se prije niste zaklinjali da nećete na onaj svijet?* (Ibrahim, 44)

Zatim će zamoliti: *Gospodaru naš, izbavi nas, činićemo dobra djela, drukčija od onih koja smo činili.* (Fatir, 37) - pa će im Uzvišeni Allah reći: *A zar vas nismo ostavili da živite dovoljno dugo da bi onaj koji je trebao da razmisli imao vremena da razmisli, a bio vam je došao i onaj koji opominje? Zato iskusite patnju, nevjernicima nema pomoći!* (Fatir, 37.). Zatim će zamoliti: *Gospodaru*

naš, naši prohtjevi su bili od nas jači, te smo postali narod zalutali. Gospodaru naš, izbavi nas iz nje; ako bismo ponovo zlo radili, sami bismo sebi nepravdu, učinili. (El-Mu'minun, 106-107). Na to će im Allah reći: *Ostanite u njoj prezreni i ništa Mi ne govorite!* (El-Mu'minun, 108.) Poslije toga nikada više neće progovoriti ni jednu jedinu riječ, a to je, samo po sebi, užasna kazna."

Od Malik b. Enesa se prenosi da je Zejd b. Eslem u vezi sa sljedećim kur'anskim ajetom: *Žalili se mi ili trpjeli, svejedno nam je, spasa nam više neće biti.* (Ibrahim, 21) rekao da su prethodno: "Trpjeli stotinu godina, zatim žalili stotinu godina, pa ponovo trpjeli stotinu godina, a tek onda rekli: *Žalili se mi ili trpjeli, svejedno nam je, spasa nam više neće biti.* (Ibrahim, 21)

Od Ibn Omera, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Na Sudnjem danu će se smrt dovesti u liku ovna sa bijelim runom, zaklati između Dženneta i Džehennema i objaviti:' O stanovnici Dženneta, od danas je vječnost i više nema smrti! O stanovnici Džehennema, od danas je vječnost i više nema smrti!"[56]

Ovoliko, ukratko, o vrstama džehennemske kazne, sa napomenom da ima još mnogo detalja

[56] رواه البخاري (١١/ ٤١٥) الرقاق : صفة الجنة و النار ، و مسلم (١٧/ ١٨٦) صفة الجنة .

o njima. Pored navedenih vrsta patnji stanovnici Džehennema će imati još jednu vrstu kazne, a to je da nikada neće moći prežaliti što su propustili priliku da uživaju u džennetskim blagodatima, susretu sa Allahom i da steknu Njegovo zadovoljstvo, iako će biti svjesni da su to sve žrtvovali za jeftinu robu od svega nekoliko dirhema radi svojih niskih prohtjeva i kratkog uživanja na ovom svijetu.

Shvativši, konačno, da je to sve kratko trajalo i da im, čak, ni uživanje na ovom svijetu nije bilo čisto, nego ponekad i pomućeno gorčinom, u sebi će pomisliti: "Kakva šteta! Kako smo mogli sebi tako zlo nanijeti i zbog neposlušnosti prema Gospodaru našem, sebe upropastiti?! Kako se nismo uspjeli strpjeti određeni broj dana i tako spasiti?! Da smo se tada strpjeli, prošli bi dani i danas bi bili u blizini Gospodara svjetova i uživali u Njegovu zadovoljstvu!

Kakve žalosti za njih! Propustili su ono što su propustili i iskusili ono što su iskusili, a da im ništa od dunjaluka, njegovih blagodati i uživanja nije ostalo.

Znaj da je Allah za Džehennem i njegove strahote stvorio i tačno određen broj stanovnika koji niti se povećava niti smanjuje, te da je sa tim gotovo, kao što stoji u riječima Uzvišenog:

I opomeni ih na Dan tuge kada će biti s polaganjem računa završeno, a oni su ravnodušni bili i nisu vjerovali. (Merjem, 39) Zaista, ovdje se misli na Sudnji dan i unaprijed određenu sudbinu. Ono što čudi je da se smiješ, veseliš i zaokupljaš bezvrijednim stvarima na ovom svijetu, a ne znaš kakva ti je sudbina unaprijed određena.

Ukoliko bi se zapitao: "Da mi je znati kakvo li je moje konačno odredište? Kuda idem i čemu se nadam? Kakva li je moja sudbina i sl.?" vidio bi predznake koji potvrđuju opravdanost tvoga nadanja.

Dakle, prvo moraš razgledati oko sebe, vidjeti u kakvom se stanju nalaziš, kakva su tvoja djela, jer je svakom olakšano ono za šta je stvoren. Ukoliko ustanoviš da si na pravom putu i da činiš dobra djela, blago tebi jer si daleko od Džehennema, a ukoliko ustanoviš da si na krivom putu, da ne činiš dobra djela, da stalno nailaziš na nešto što ti ne da da činiš dobro i što te navraća na zlo, znaj da te Džehennem čeka, jer to na njega upućuje kao što dim upućuje na vatru.

Uzvišeni Allah u tome smislu veli: *Čestiti će sigurno u Džennet, a grešnici sigurno u Džehennem.* (El-Infitar, 13-14) Prema tome, postavi se prema ova dva ajeta, pa ćeš vidjeti kakva ti je sudbina na oba svijeta. Allah, opet, najbolje zna!

OPIS DŽENNETA I BOGATSTVA NJEGOVIH BLAGODATI

Ovdje ćemo ukratko navesti šta o ovome kaže el-Gazali, Allah mu se smilovao:

"Znaj da iza ovog svijeta, čije si brige, teškoće i nedaće, već ovdje upoznao, dolazi drugi svijet! Zato, dobro razmisli o blagodatima, sreći i uživanjima koja na njemu čekaju, jer sve što se više žrtvuješ za jedan od ova dva svijeta, dobijaš više na drugom.

Pobudi strah u srcu što dužim razmišljanjem o užasima Džehennema s jedne, i nadu u vječno uživanje u džennetskim blagodatima, s druge strane. Neka te na Pravi put tjera bič straha od Džehennema i vodi nada u Džennet, jer ćeš se jedino na taj način domoći džennetskog carstva i spasiti bolne džehennemske kazne.

Razmišljaj o stanovnicima Dženneta, o vedrini njihovih lica sa kojih se prepoznaje radost sretna života, koji zapečaćeno piće piju, naslonjeni na mindere, postavljene na obalama rijeka od vina i meda, okruženi mladićima i dječacima, djevicama krupnih i crnih očiju, sve lje-

poticama naravi divnih, poput rubina i bisera, koje prije njih, ni čovjek ni džinn nije dodirnuo, godina istih, u šatorima skrivenim!

Razmišljaj zatim, o tome kako im se nude čaše, ibrici i pehari puni pića iz izvora tekućeg, čistog i ukusnog za one koji ga piju, kako oko njih obilaze sluge i dječaci, slični biseru u školjkama skrivenom, kao nagradu za ono što su radili!

Razmišljaj o tome kako će biti na mjestu sigurnom, u vrtovima sa hladnim izvorima, kroz koje će rijeke proticati, na mjestu u kome će biti zadovoljni, kod Vladara Svemoćnoga, na mjestu gdje će, ozareni srećom, gledati lice Vladara Plemenitog, gdje im lica tama i sjeta neće prekrivati, nego će biti robovi poštovani, od Gospodara svoga najrazličitijim darovima nagrađeni, vječno uživati u onome što im se dopada, gdje neće ni straha ni žalosti osjećati, gdje će varljivosti sreće biti pošteđeni, jesti i uživati u najrazličitijim jelima i piti sa rijeka mlijeka, vina i meda.

Velika li čuda od onoga ko vjeruje u sve ove ljepote kuće čiji stanovnici neće pomrijeti i da one koji su u njegovom dvorištu odsjeli neće nedaće zadesiti i da se njihovo kolo sreće neće mijenjati. Može biti zadovoljan sa onim što je

Allah dozvolio da propadne i sa životom koji je pripremio mimo njega! Tako mi Allaha, da u Džennetu nije zagarantirano ništa drugo do to da će tijelo uvijek biti zdravo, da nikada neće umrijeti, niti trpjeti glad i žeđ, čovjeku bi bilo bolje da se u njega preseli sa ovog svijeta i da onaj svijet više voli, jer se jedino na taj način može poštedjeti ovosvjetskih nedaća i surovosti.

A šta tek reći kada se zna da će svi njegovi stanovnici biti kao vladari bezbjedni, u svakojakim blagodatima lagodnog života uživati, da će u njemu imati šta god požele, da će u dvorište Arša navraćati i u lice Allaha Plemenitog gledati, da se pored uživanja u gledanju u Allahovo lice na druge blagodati neće ni osvrtati, da će u džennetskim blagodatima neprekidno uživati i da one nikada neće prestati?!

U tom smislu se od Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U tom će se začuti glas: 'O stanovnici Dženneta, od danas ćete uvijek biti zdravi i više nikada nećete bolesni biti. Od danas ćete vječno živjeti i više nikada nećete umrijeti. Od danas ćete uvijek mladi biti i više nikada nećete ostarjeti. Od danas ćete u izobilju uživati i više nikada nestašicu nećete osjetiti.

U tome su značenju i riječi Uzvišenog Allaha: *I njima će se doviknuti: "Taj Džennet ste u nasljedstvo dobili za ono što ste činili!"* (El-A'raf, 43)[57]

Džennet je daleko od toga da se njegove blagodati mogu zamisliti ili na um pasti, jer je i samo jedan njegov dio koliko bič može prekriti bolji od cijelog ovog svijeta i svega što je na njemu

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni Allah veli: 'Svojim dobrim robovima sam pripremio ono što niti je oko vidjelo, ni uho čulo niti na ljudski um palo. Potvrda za to su i riječi Uzvišenog Allaha: *I niko ne zna kakve ih, kao nagrada za ono što su činili, skrivene radosti čekaju.* (Es-Sedžda, 17)[58]

Od Ibn Abbasa, r.a., se vjerodostojnom predajom prenosi da je rekao: "Ništa od onoga što je u Džennetu, osim naziva, nema na ovom svijetu. Ovosvjetski med nije kao džennetski med, ovosvjetsko vino nije kao i džennetsko vino, niti je ovosvjetsko grožđe kao džennetsko grožđe."

---

57 احياء علوم الدين (٢٩٩٧-٢٩٩٩) باختصار و التصرف. و الحديث رواه مسلم (١٧/ ١٧٥) الجنة و صفة نعيمها ، و الترمذى (١٢/ ١٢٤-١٢٥) التفسير.

58 رواه البخارى (٦/ ٣١٨) بدء الخلق ، و مسلم (١٧/ ١٦٦) الجنة و صفة نعيمها ، و ابن ماجة (٤٣٢٨) الزهد .

Koliko god čitao o opisu džennetskih blagodati i koliko god ih zamišljao, one su ljepše nego što si ih čitajući zamišljao i ugodnije nego što su ti razmišljajući na um padale. U tome smislu se od Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dužina koliko je luk nekog od vas, u Džennetu je bolja nego što je odakle Sunce izađe pa dokle zađe."[59]

Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, je rekao: "Kako se može zamisliti kuća koju je Allah Svojom rukom stvorio, učinio je prebivalištem za Svoje prijatelje, ispunio je Svojom milošću, plemenitošću i zadovoljstvom, njene blagodati opisao kao nešto najviše što se može postići, njeno bogatstvo sa velikim bogatstvom, koju je sam On ispunio svakojakim dobrom i očistio od svake mahane i nedostatka?!

Kako se može zamisliti kada će ti se, ako upitaš od čega joj je pod, reći da je od mošusa i šafrana, ako upitaš za njen krov, reći da joj je krov 'Arš Milostivog, ako upitaš za njen malter, reći da je od mirisnog mošusa, ako upitaš za njen šljunak, reći da je od bisera i dragog kamenja, ako upitaš za njene zidove, reći da im je jedna cigla od zlata, a druga od srebra, ako upitaš

---

59 رواه البخاري (٦/ ٣٢٠) بدء الخلق ، و رواه مسلم بلفظ " لغدوة فى سبيل الله او روحة " (١٣م/ ٢٦) الامارة ، و الترمذي (٧/ ١٥٥) الجهاد .

za njeno drveće, reći da joj je stablo od zlata ili srebra, a ne od drveta, ako upitaš za njene plodove, reći da su oni mekši od maslaca, a slađi od meda, ako upitaš za njihovo lišće, reći da su ljepši i nježniji od svile, a ako upitaš za njene rijeke, reći da su od mlijeka nepromijenjena ukusa, i od vina prijatna onima koji ga piju i od meda procijeđenog."

Džennetske kapije

Od Sehla b. Sa'da se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U Džennetu ima sedam kapija. Jedna od njih se zove Rejjan. Na nju će ući samo oni koji su postili."[60]

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko u ime Allaha dadne dvoje od svog imetka (dva konja i sl.), biće pozvan da uđe na sve džennetske kapije. Džennet ima osam kapija. Ko bude redovno obavljao namaz, biće pozvan da uđe na vrata namaza, ko bude postio, biće pozvan da uđe na vrata posta, ko bude davao sadaku, biće pozvan da uđe na vrata sadake, ko se bude borio na Allahovu putu, biće pozvan da uđe na vrata džihada."

---

60 رواه البخاري (٦/ ٣٢٨) بدء الخلق ، و مسلم (٨/ ٣٢) الصيام بلفظ " في الجنة باب يقال له الريان".

Na to je Ebu Bekr, r.a., upitao: "Tako ti Allaha, ima li iko da će sa svih kapija biti pozvan?" - pa je odgovorio: "Ima, i nadam se da ćeš i ti biti jedan od njih."[61]

Stepeni Dženneta

Buharija u svome *Sahihu* i Muslim u svome *Sahihu* navode da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U Džennetu ima stotinu stupnjeva. Između svaka dva stupnja je koliko između nebesa i Zemlje." To znači da su stupnjevi Dženneta veoma visoki, a koliko, to zna samo Allah. Postoji još jedna verzija ovog hadisa u kojoj stoji: "U Džennetu ima stotinu stupnjeva. Između svaka dva stupnja je koliko između nebesa i Zemlje. Allah ih je pripredio onima koji se bore na Njegovu putu."[62]

Šejhul-Islam, Ibn Tejmijja je skloniji ovoj verziji, ne isključujući mogućnost da je džennetski stupanj i viši od toga, slično kao što se u drugom, također, vjerodostojnom hadisu kaže: "Allah ima devedeset i devet (lijepih) imena. Ko ih nabroji, ući će u Džennet."[63]

---

[61] رواه البخاري (٧/ ١٩) فضائل الصحابة ، و مسلم (٧/ ١١٥، ١١٦) الزكاة ، و مالك (٢/ ٤٦٩) الجهاد ، و النسائي (٦/ ٢٢، ٢٣) الجهاد.

[62] رواه البخاري(٦/ ١١)، و مسلم (١٣/ ٢٨) الامارة، و الترمذي (١٠/ ٨) صفة الجنة، و ابن ماجة (٤٣٣١) الزهد.

[63] رواه البخاري (١١/ ٢١٤) الدعوات بمعناه، و مسلم (١٧/ ٥،٦) الذكر و الدعاء و رواه الترمذي و فيه زيادة ذكر الأسماء.

Na ispravnost ovakvog tumačenja ukazuje i činjenica da je položaj našeg Vjerovjesnika, s.a.v.s., iznad svih ovih stupnjeva, tj. na stupnju u Džennetu iznad koga nema drugih stupnjeva, a to je ukupno stotinu stupnjeva koji svaki pojedinac njegova Ummeta zaslužuje borbom na Allahovu putu.

Džennet je kupolast, sredina mu je Firdevs, a krov 'Arš, kao što stoji u vjerodostojnom hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s.: "Kada Allaha molite, molite Ga za Firdevs, jer je to sredina Dženneta i najviši dio Dženneta, iznad koga je Arš Milostivog iz koga izviru džennetske rijeke."[64] Ovu verziju navodi Ibn Kesir, Allah mu se smilovao!

Od Ebu Se'ida el-Hudrija se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Stanovnici Dženneta će sobe jedni drugih međusobno gledati kao što se sa horizonta na istoku ili zapadu vidi zvijezdama osuto nebo, kako bi se između njihovih položaja vidjela razlika."[65]

Džennetske zgrade

Uzvišeni Allah veli: *A one koji se Gospodara svoga boje čekaju odaje, sve jedne iznad dru-*

---

64 جزء من الحديث قبل السابق.

65 رواه البخاري(١١/ ٤١٦) الرقاق، و (٦/ ٣٢٠) بدء الخلق، و مسلم(١٧/ ١٦٩) الجنة و صفة نعيمها، و الترمذي(١٠/ ٢١) صفة الجنة .

gih sagrađene. (Ez-Zumer, 20) Ovim ajetom je nedvosmisleno rečeno da su džennetske sobe jedna iznad druge sagrađene i da su to stvarne građevine, kako se ne bi mislilo da je to rečeno u prenesenom značenju i da tamo nema građevina.

Od Ebu Musa'a el-Eš'arije se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Vjernik će u Džennetu imati šator od iskruženog bisera, dugog šezdeset milja. U njemu će vjernik imati žene koje će obilaziti, a da jedna drugu neće vidjeti."[66]

Od 'Aiše, r.a., se preko Ebu Hurejre prenosi da je Džibril rekao Vjerovjesniku, s.a.v.s.: "Prenesi Hatidži selam od njena Gospodara i obraduj je sa kućom u Džennetu od trske u kojoj neće biti nikakve buke ni umora!"[67] Pod trskom se ovdje misli na oljupinu od svježeg šupljeg bisera. Kaže se da je ona prva povjerovala u ono što je govorio Allahov Poslanik, s.a.v.s., pa joj je zbog toga kao nagrada u Džennetu dat dvorac od trske.

Od Enesa se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Uveden sam u Džennet, pa sam se iznenada našao ispred jednog dvorca od

---

66 رواه البخاري (٦/ ٣١٨) بدء الخلق ، و مسلم (١٧/ ١٧٥) الجنة ة صفة نعيمها ، و الترمذي (١٠/ ٦) صفة الجنة.

67 رواه البخاري (٧/ ١٣٣) مناقب الأنصار ، و مسلم (١٥/ ١٩٩) الفضائل.

zlata. Upitao sam: 'Čiji je ovo dvorac?' - pa mi je rečeno: 'Jednog mladića iz (plemena) Kurejš.' Pomislio sam da sam to ja, pa sam upitao: 'Ko je on?' - pa mi je rečeno: 'Omer b. el-Hattab."[68]

Hrana stanovnika Dženneta

Uzvišeni Allah veli: *I voćem koje će sami birati i mesom ptičijim kakvo budu željeli.* (El-Vaki'a, 20-21) Što se tiče džennetskog voća, o njemu Uzvišeni na drugom mjestu veli: *Svaki put kad im se iz njih da kakav plod, oni će reći:* "Ovo smo i prije jeli" - *a bit će im davani samo njima slični.* (El-Bekare, 25)

Ibn Džerir, Allah mu se smilovao, kaže da se pod riječima Uzvišenog: *Svaki put kad im se da,* misli na plodove džennetskog voća. Tj. oni će reći da su takve plodove već jednom jeli na ovom svijetu. Također se kaže da se pod riječima Uzvišenog: *Ovo smo i prije jeli,* misli - prije u Džennetu zbog sličnosti u izgledu, a pod riječima Uzvišenog:... *a bit će im davani samo njima slični,* tj. slični po izgledu.

El-Hasan kaže: "Zar niste primijetili kako se pojedinih plodova na ovome svijetu zasitite i kako su kvarljivi, za razliku od džennetskih plo-

---

[68] رواه البخاري(٦/ ٣١٨) بدء الخلق، و مسلم بمعناه (١٥ / ١٦٣) الفضائل بمعناه عن جابر رضى الله عنه.

dova, za koje Uzvišeni veli: *Usred voća svakovrsnog kojeg će uvijek imati i koje neće zabranjeno biti.* (El-Vaki'a, 32-33) tj. koga će biti stalno, a ne samo povremeno, u sezoni, i koje neće biti, onome ko ga zaželi, zabranjeno. Na drugom mjestu Uzvišeni veli: *I blizu će im hladovina njegova biti, a plodovi njegovi će im nadohvat ruke stajati.* (El-Insan, 14) Ibn Abbas kaže: "Kada neko pođe da neki plod dohvati, on će se sam nadohvat ruke primaći."

Od Enesa b. Malika se prenosi da je, upitan: "Šta je to Kevser?" - Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio: "To je rijeka u Džennetu koju je Allah meni dao. Bjelja je od mlijeka a slađa od meda. U njoj će biti i ptica čiji su vratovi poput vratova deva." Na to je Omer rekao: "Znači da su kao ugojene prepelice?" - pa je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ukus im je još ljepši."[69]

Od Džabira, r.a., se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Stanovnici Dženneta će jesti i piti, ali se neće sliniti niti nuždu vršiti. Samo će se podrigivati i mirisati na miris mošusa. Kao što se nadahnuto disanjem oni će stalno izgovarati *Subhanellah!* i *Allahu ekber!*[70]

---

69 رواه الترمذي(١٠ / ١٢) صفة الجنة و قال: هذا حديث حسن غريب و قال الألباني: حسن صحيح.

70 رواه مسلم (١٧ / ١٧٤) الجنة و صفة نعيمها.

Od Sevbana, oslobođenog roba Allahova Poslanika, s.a.v.s., se prenosi da je rekao: "Bio sam kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada mu je došao jedan jevrejski rabin i počeo ga zapitkivati, dok ga na kraju nije upitao: "Ko će ju prvi preći?" - tj. Sirat-ćupriju- pa mu je rekao: "Siromašni Muhadžiri."

Jevrej je, zatim, upitao: "Šta će im se prvo ponuditi kada uđu u Džennet?" - pa je rekao: "Okrajci od riblje džigarice." Zatim je upitao: "A šta će poslije toga jesti?" - pa mu je rekao: "Zaklaće im se džennetski bik koji je po njegovim obroncima pasao." Zatim je upitao: "A odakle će piti?" - pa je odgovorio: "Sa izvora zvanog Selsebil." Na to je (rabin) rekao: "Istinu si rekao."[71]

Piće stanovnika Dženneta

Uzvišeni Allah veli: *Čestiti će iz pehara piti kamforom začinjeno piće sa izvora sa koga će samo Allahovi štićenici piti i koji će kuda hoće bez muke razvoditi.* (El-Insan, 5-6) Izraz pehar je posuda iz koje se pije, premda se često koristi i u značenju vina, kao što je primjer u riječima pjesnika:

Jedan sam pehar slatko popio,
A drugim se od prvog liječio.

---

71 رواه مسلم (٣/ ٢٢٦، ٢٢٧) الحيض بزيادة فى أوله و آخره و البغوى فى شرح السنة (١٥/ ٢٢٤، ٢٢٥) الفتن.

Riječi Uzvišenog: ... *kamforom začinjeno,* znače pomiješano sa kamforom. Mukatil kaže: "Ne misli se ovdje na ovosvjetski kamfor. Tako je nazvan samo zato da bi vam to predočilo i pobudilo želju u srcu." Riječi Uzvišenog Allaha: ... *i koji će kuda hoće bez muke razvoditi,* znače da će ga moći razvoditi kuda god hoće i njime se koristiti kada god zažele.

Uzvišeni, također, u istom poglavlju veli: *U njemu će iz čaše piće zendžebilom začinjeno piti.* (El-Insan, 17) tj. vino pomiješano sa zendžebilom. Arapi su prije Islama, zbog posebno lijepog mirisa, voljeli miješati vino sa zendžebilom i tako ga pomiješana piti.

Uzvišeni, nadalje, kaže: *I daće im Gospodar njihov da piju čisto piće.* (El-Insan, 21) To znači da će džennetsko piće, za razliku od ovosvjetskog vina, biti potpuno čisto. U tome smislu Ebu Kilabe i Ibrahim en-Nah'i kažu: "Prvo će biti služeni svakojakim jelima, a onda će im se na kraju donijeti čisto piće od koga će im se sleći hrana u stomaku i početi izlaziti znoj iz tijela koji će mirisati na miris mošusa."

Od Zejda b. Erkama, r.a., se prenosi da je rekao: "Jedan sljedbenik Knjige došao je Vjerovjesniku, s.a.v.s., i upitao ga: 'O Ebu Kasime, ti tvrdiš da će stanovnici Dženneta jesti i piti?'

- pa mu je odgovorio; 'Jeste, tako mi Onoga u čijoj je ruci Muhammedov život, svako će od njih imati stotinu puta veći nagon za jelom, pićem i polnim odnosom (nego što je na ovom svijetu)." Zatim je rekao: "Onaj ko jede i pije ima potrebu za nuždom. Međutim, u Džennetu neće biti nečisti. Zato će njihova nužda biti u vidu blagog znojenja kože koje će mirisati na mošus, pa će im se tako stomaci opuštati."[72]

Ebu Derda', r.a., u vezi s riječima Uzvišenog: *Čiji će pečat mošus biti.* (El-Mutaffifun, 26) je rekao: "To je piće bijelo poput srebra koje će na kraju piti. Ono je toliko mirisno da, kada bi neko sa ovog svijeta u njega zamočio ruku pa je poslije izvadio, ne bi na ovom svijetu ostalo živo biće, a da ne bi taj miris osjetilo."

Abdullah b. Mes'ud, r.a., je u vezi riječi Uzvišenog: *Pomiješano s vodom iz Tesnima će biti, sa izvora iz kojeg će Allahu bliski piti.* (El-Mutaffifun, 27-28) rekao: "Onima sretnim će biti pomiješano, a Allahu bliski će ga čista i nepomiješana piti."

72 رواه احمد (٤/ ٣٦٧) و النسائى فى الكبرى عن على بن حجر عن على بن مسهر عن الأعمش عنه به (٣/ ١٩١) تحفة الأشراف و قال المنذرى: روانه محتج بهم فى الصحيح - الترغيب و الترهيب (٦/ ٢٩٦، ٢٩٧) و قال الهيثمى: رواه البزار و رجال أحمد و البزار رجال الصحيح غير ثمامة بن عقبة و هو ثقة - مجمع الزوائد (١٠/ ٤١٦).

Odjeća stanovnika Dženneta

Uzvišeni Allah veli: *U kojima će se zlatnim narukvicama, biserom ukrašenim, kititi, a* haljine *će im, u njima, od svile biti.* (Fatir, 33), zatim *U njima će se narukvicama od zlata kititi i u zelena odijela od dibe i kadife oblačiti, na divanima će u njima naslonjeni biti.* (El-Kehf, 31)

Neki mufessiri kažu da se pod izrazom "سندس" misli na tanku, a pod izrazom "استبرق" na debelu svilu. Drugi, pak, kažu da se pod izrazom "استبرق" ne misli na grubu i debelu tkaninu, već na gusto tkanu svilu. Ez-Zudžadž kaže: "U svakom slučaju, pod ova dva izraza, misli se na najbolje dvije vrste svilenog platna. A najbolja boja je zelena boja, a najnježnija odjeća je svilena. Tako se pomenute vrste svile odlikuju najljepšim bojama za oko, s jedne, i najudobnijim, najmekšim i najprijatnijim za tijelo, s druge strane."

U hadisu koji prenosi el-Bera' b. 'Azib stoji: "Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., jednom je prilikom bila poklonjena svilena haljina, pa su se počeli diviti kako je nježna i mekana, na što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Divite se ovome? Mahrama Sa'd b. Mu'aza u Džennetu je ljepša od ovoga." [73] Tj. mahrama kojom će stanovnici

[73] رواه البخاري (٦/ ٣١٩) بدء الخلق.

Dženneta brisati ruke, ljepša je od najluksuznije odjeće koju na ovom svijetu nose vladari.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je u vezi džennetske odjeće, također, rekao: "Ukras će vjerniku sezati dokle je uzimao abdest."[74]

Od Zuhejra b. Harba se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko jednom uđe u Džennet vječno će uživati i više nikada neće nestašicu osjetiti, niti će mu se odjeća pohabati, niti će mu mladost proći."[75]

Opis stanovnika Dženneta

Od Mu'aza b. Džebela, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Stanovnici Dženneta će u Džennet ući golobradi, bez dlaka po tijelu i sa surmom podvučenim očima u dobi od trideset i tri godine."[76]

U hadisu koji prenosi Ebu Hurejre stoji još: "U liku svoga oca Adema koji je bio visok šezdeset aršina."[77]

Od Ebu Hurejre, r.a., se, također, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Prva skupina koja će ući u Džennet biće poput Mjeseca u noći

74 رواه مسلم (٣/ ١٤٠) الطهارة ، و النسائى (١/ ٩٣) الطهارة.

75 رواه مسلم (١٧ / ١٧٤) الجنة و صفة نعيمها.

76 رواه الترمذى (١٠ / ١٤) صفة الجنة و قال: حسن غريب ، و حسنه ألألبانى.

77 رواه مسلم (١٧ / ١٧٢) الجنة و صفة نعيمها .

uštapa. Oni koji budu ulazili iza njih blistaće poput najsjajnije zvijezde na nebu. U njemu neće ni malu ni veliku nuždu obavljati, niti se oseknjivati niti pljuvati. Češljevi će im biti od zlata, a znoj će im mirisati poput mošusa. Mengele će im biti od alojeva drveta. Žene će im biti djevice crnih krupnih očiju. Biće složni svi kao jedan i imaće lik njihova oca Adema, šezdeset aršina visokog od zemlje."[78]

O njihovom držanju Uzvišeni veli: *I Mi ćemo zlobu iz grudi njihovih istisnuti, oni će kao braća na divanima jedni prema drugima sjedjeti.* (El-Hidžr, 47) tj. složnih srca i jedni prema drugima okrenuti licem u lice.

U Buharijinom *Sahihu* i Muslimovu *Sahihu*, također, se bilježi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Oni se neće međusobno razilaziti niti mrziti. Njihova srca će biti složna kao jedno srce. Slaviće Allaha i jutrom i navečer."[79]

Najniži stupanj stanovnika Dženneta

Od Mugire b. Šu'be, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Musa, a.s., je upitao svoga Gospodara da mu kaže koji je najniži

---

78 رواه البخاري (٦/ ٣١٩) بدء الخلق، و مسلم (١٧/ ١٧٢، ١٧٣) الجنة و صفة نعيمها.

79 رواه البخاري (٦/ ١٣٨) بدء الخلق ؛ ومسلم (١٧/ ١٧٣) الجنة و صفة نعيمها و هو رواية للحديث السابق.

stupanj stanovnika Dženneta, pa mu je rekao: 'Stupanj čovjeka koji će doći, kada ostali stanovnici Dženneta već budu ušli u Džennet, pa će mu se reći: 'Uđi u Džennet!' - na što će on upitati: 'Gospodaru, kako ću ući kada je svako prije ušao i zauzeo svoje mjesto?'

Na to će mu se reći: "Hoćeš li biti zadovoljan da imaš ono što vladari imaju na dunjaluku?' - pa će reći: 'Hoću, bit ću zadovoljan, Gospodaru!' Zatim će mu se reći: 'Imaš to i još toliko, i još toliko, i još toliko.' - pa će reći: 'Zadovoljan sam, Gospodaru.' Na to će mu se reći: 'Imaš to i uz to još deset puta toliko. Imaš sve što ti duša poželi i za oko zapne!' - pa će reći: 'Zadovoljan sam, Gospodaru.' Na to je (Musa) upitao: "Gospodaru, a koji je najviši stupanj?' - pa će mu reći: 'To su oni za koje sam Svojom rukom počasti priredio i zapečatio ih, tako da to nijedno oko nije vidjelo, uho čulo, niti kome na pamet palo."[80]

Džennetske žene

Uzvišeni Allah veli: *A one koji vjeruju i dobra djela čine obraduj džennetskim baščama kroz koje će rijeke teći; svaki put kad im se iz njih da kakav plod, oni će reći: "Ovo smo i prije jeli" - a biće*

[80] رواه البخاري بمعناه مختصرا (١١/ ٤١٩) الرقاق ، و مسلم (٢/ ٤٥، ٤٦) الايمان.

im davani samo slični. U njima će čiste žene imati, i u njima će vječno boraviti. (El-Bekare, 25)

Tumačeći gore navedeni ajet, Ibn el-Kajjim, Allah mu se smilovao, kaže: "U ovom ajetu Uzvišeni Allah na jednom mjestu zajedno navodi sve vrste uživanje, i to prvo tjelesno uživanje u baščama prepunim svakojakih plodova, ispod kojih će rijeke teći, zatim u naslađivanju prohtjeva sa čistim ženama, zatim uživanje srca, zatim uživanje očiju, te neprekidnom životu bez smrti i neprekidnim džennetskim blagodatima.

Džennetske žene nazvane su čistim jer za razliku od ovosvjetskih žena neće imati mjesečnog pranja, niti nifasa nakon porođaja, neće obavljati malu ni veliku nuždu, neće sliniti, niti pljuvati. Uz sve to, neće imati ni moralnih mahana, loših osobina, neće ružne i svakakve riječi govoriti, a pogotovu neće nikada poželjeti drugog čovjeka."

Uzvišeni, nadalje, u poglavlju Ed-Duhan, kaže: *I Mi ćemo ih hurijama, krupnih očiju ženiti.* (Ed-Duhan, 54) tj. mladim i lijepim ženama, bijela tena, crnih i krupnih očiju. Mudžahid kaže da izraz hurija dolazi od "يحار" biti očaran zbog nježne i tanke kože i čiste boje. Najispravnije je mišljenje da ovaj izraz dolazi od korijena "حور"

imati izrazito bijelu bionjaču i izrazito crnu zjenicu oka, tako da su jednim izrazom obuhvaćena dva kontrasta .

Uzvišeni Allah, također, veli: *Pored njih će biti hurije, istih godina, koje će preda se gledati.* (Sad, 52) tj. koje nikoga drugog do svoje muževe neće gledati, niti će mimo njih druge muškarce željeti. Ibn Abbas, r.a., i neki drugi mufessiri kažu da se pod izrazom "أتراب" misli na njihovu istovjetnost u godinama i da će sve biti mlade, u trideset i trećoj godini kao i njihovi muževi."

Od Enesa b. Malika se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Odlazak u borbu na Allahovu putu ujutro i povratak iz nje naveče, bolji je od cijelog ovog svijeta i svega što je na njemu.

Prostor u Džennetu koliko obuhvaća luk ili bič nekoga od vas, bolji je od cijelog ovog svijeta i svega što je na njemu. Kada bi se neka od džennetskih hurija pojavila na Zemlji, sve bi između Dženneta i Zemlje ispunila mirisom. Pokrivač na njenoj glavi vrijedniji je od cijelog ovog svijeta i svega što je na njemu."[81]

Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Prva skupina koja će

---

81 رواه البخاري (٦/ ١٥) الجهاد ، و الترمذي (٨/ ١٥٥) الجهاد.

ući u Džennet je poput Mjeseca u noći uštapa, a oni koji su odmah iza njih biće kao najsjajnija zvijezda na nebu. Svako će od njih imati po dvije žene, hurije, čija će se srž potkoljenica vidjeti kroz meso. U Džennetu neće biti neoženjenih."[82]

Gledanje u lice Uzvišenog Allaha

Uzvišeni Allah veli: *Toga Dana će neka lica blistava biti, u Gospodara svoga će gledati.* (El-Kijame, 22-23)

Uzvišeni, također, veli: *One koji čine dobra djela čeka nagrada, i više od toga.* (Junus, 26) Pod riječima Uzvišenog " *i više od toga*" misli se na gledanje u lice Uzvišenog Allaha. Sama riječ "الحسنى" znači Džennet.

U tom smislu se od Suhejba prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., proučio: *One koji čine dobra djela čeka nagrada, i više od toga* , a zatim rekao: "Kada stanovnici Dženneta uđu u Džennet, a stanovnici Džehennema u Džehennem, začuće se poziv: 'O stanovnici Dženneta, vi kod Allaha imate još jedno obećanje koje hoće da vam sada ispuni.'

82 تقدم تخريجه هامش (٣٦٢).

Na to će upitati: 'Kakvo je to obećanje? Zar nam nije dao da nam težina dobrih djela pretegne? Zar nam nije dao da nam lica budu bijela? Zar nas nije uveo u Džennet i izveo iz Džehennema?' On (tj. Poslanik) je rekao: 'Zatim će se podići zastor pa će ugledati lice Uzvišenog Allaha, pa im ništa što im je dato neće biti draže od gledanja u Njega.'"[83]

To će biti nagrada nad svim nagradama i vrhunac uživanja. Na sve druge blagodati o kojima smo do sada govorili, naspram ove, će se zaboraviti. Ne samo da ovom susretu stanovnika Dženneta sa svojim Gospodarom neće biti kraja, već nijedna druga džennetska blagodat, toj nagradi neće biti ni slična, a kamoli ravna!

---

[83] رواه مسلم (٣/ ١٧) الايمان.

SADRŽAJ

EDICIJA
Glas Islama

- Kćerke Vjerovjesnika
- Dužnosti prema djeci, roditeljima i rodbini
- Ibadet razmišljanja
- 10 stvari koje vode ka Allahovoj ljubavi
- Kultura ponašanja kod bolesti, smrti i dženaze
- Mostovi ljubavi kod ljudi
- Kultura ponašanja kod jela, oblačenja i spavanja
- Savršenstvo Kur'ana
- Lijepa riječ
- O Ramazanu, Bajramu i ulasku u džamiju
- Hifz (učenje Kur'ana napamet)
- Shvatanje korijena života
- Liječenje Kur'anom od ograisanja, sihira i uroka
- Kako su završili ono koji su vrijeđali Muhammeda s.a.v.s.
- Zašto sam stvoren
- Kultura pon. prema komšijama pri gostoprimstvu i putovanju
- Sedmerica u hladu Arša
- Bogobojaznost
- Put na Ahiret
- Uloga Kur'ana u životu muslimana
- Svojstva robova Milostivog
- Kako da usavršimo sami sebe
- Kur anske priče i poruke sure Kehf
- Kako su Allahovi poslanici pozivali u islam
- Smrt i kaburski život
- Zbirka hadisa I i II
- Zašto ne smijem griješiti
- Pod Allahovim okriljem I i II
- Svijet meleka
- Posljedice srdžbe, mržnje i zavisti

